

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Історико-юридичний факультет
Кафедра політології, права та філософії
Політологія. Гендерні студії
052 Політологія

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра

ПОЛІТИКА США В АТР НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЯК
СКЛАДОВА ГЛОБАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПРОТИДІЇ
ЗАГРОЗАМ ДЛЯ СВІТОВОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО
ПОРЯДКУ

студента: Кривуци Артема Віталійовича

Науковий керівник: Барановський
Фелікс Володимирович, доктор
політичних наук, професор

Рецензент: Крупеня Ірина
Миколаївна, кандидат політичних
наук, доцент

Рецензент: Бойко Олександр
Дмитрович, доктор політичних
наук, професор

Допущено до захисту:

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Ніжин 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ РАМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Методологічна та джерельна бази роботи.....	7
1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження	10
РОЗДІЛ 2. АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКИЙ РЕГІОН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО ПОРЯДКУ	17
2.1. Виклики та загрози в АТР для світового демократичного порядку	17
2.2. Діяльність міжнародних організацій в АТР у збереженні світового демократичного порядку	23
2.3. Боротьба наддержав (КНР, РФ, США) за контроль над АТР і його окремими державами як чинник впливу на світовий демократичний порядок	28
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЯ США ЩОДО ЗМІЦНЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В АТР.....	35
3.1. Військова присутність США в АТР як елемент підтримки союзників в регіоні	35
3.2. Торговельно-економічні і політичні альянси США з державами регіону у рамках мінімізації їхньої залежності від КНР.....	41
3.3. Стимулювання США внутрішніх демократичних реформ у третіх країнах АТР як чинник протидії авторитарному впливу КНР і РФ	49
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64

ВСТУП

Актуальність теми. Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР) – найбільший регіон планети, що включає в себе більше 40 держав. Народи регіону володіють неймовірно багатою історією і культурою. На думку багатьох аналітиків, в найближчому майбутньому центр світової політики та економіки переміститься з євроатлантичного регіону в АТР. Таке твердження має під собою досить серйозні підстави, що доводить актуальність дослідження відбуваються в АТР світополітичних процесів.

На сьогоднішній день АТР є регіоном, який найбільш динамічно розвивається. Тут знаходяться провідні економіки світу – США, Китай, Японія, а також вкрай успішні «нові індустріальні країни»: Тайвань, Південна Корея, Малайзія, Таїланд, Індонезія, Сінгапур. Багато з країн АТР входять до числа світових лідерів за темпами економічного зростання, що тягне за собою переорієнтацію на цей регіон провідних товарних, фінансових і енергетичних потоків.

Від обстановки в регіоні багато в чому залежить стан міжнародної безпеки. На ситуацію, що склалася тут, впливають невирішені територіальні суперечки, наявність зон стійкої конфронтації, внутрішні конфлікти на етнічній і конфесійній основі, сепаратистські рухи, регіональна гонка озброєнь, а також відсутність переговорних механізмів співпраці у вирішенні проблем безпеки. Ситуація в АТР визначається, в першу чергу, характером відносин в «трикутнику», утвореному Вашингтоном, Пекіном і Токіо.

США вийшли до берегів Тихого океану значно пізніше європейських держав, але стрімко перетворилися на тихоокеанську державу. Близько півстоліття тому Сполучені Штати безперешкодно домінували в басейні Тихого океану, проте зараз, коли центр світової політики переміщається в АТР, вони стикаються в цій частині світу з серйозними викликами. Цілі США спрямовані на реалізацію своїх інтересів в регіоні і на підтримку в ньому стабільності.

Політику США на Тихому океані не можна назвати цілісною і послідовною, але активізація участі США в справах регіону в останні роки дозволяє визнати її як мінімум довгостроковою. У президентство Дж. Буша-мол. АТР грав не найголовнішу роль у зовнішньополітичній стратегії Вашингтона, однак, з приходом до влади Барака Обами значення Тихоокеанського напрямку значно зросло. Сьогодні перед США стоїть завдання не допустити появи в регіоні іншої домінуючої держави або коаліції. Найбільш реальним претендентом на цю роль є Китай, тому політика Америки підпорядкована посилюваному суперництву з КНР за лідерство в АТР, а в перспективі і за глобальне. «Латентне протистояння» між КНР і США інтенсифікується в міру зростання економічного і військового потенціалу Китаю.

Аванпостом для стримування гегемоністських прагнень Китаю виступає Японія та інші регіональні союзники США, якими Вашингтон намагається «оточити» Китай. Подібний підхід є результатом еволюції, яку пережила Американська зовнішня політика після закінчення Холодної війни і розпаду біполярної системи міжнародних відносин. Багато хто говорить про створення адміністрацією Б. Обами своєрідного «кільця безпеки» – угруповання дружніх держав, здатної створити серйозну противагу поширенню в регіоні китайського впливу. Одним з центральних елементів такого «оточення» є нещодавно підписана угода про Транстихоокеанське партнерство. Більш докладне вивчення змін, що відбулися в політиці США в АТР за час перебування при владі адміністрацій Дж. Буша-мол. і Б. Обами видається нам вкрай важливим для оцінки успішності вже реалізованих кроків і прогнозування майбутнього вектора азійської політики США.

Політика США в АТР історично є одним з ключових факторів, що надають системний вплив на розвиток регіону і визначальних динаміку еволюції сформованої в басейні Тихого океану міжнародної системи. Розвиток Азіатсько-Тихоокеанського регіону можна уявити без фактора американської політики, яка багато в чому задала тренд його формування як самостійної

підсистеми міжнародних відносини. Подія в другій половині XIX ст. – початку XX ст. становлення США як великої тихоокеанської держави стало одним з головних імпульсів до формування структурних зв'язків між регіонами Східної та Південно-Східної Азії, Північної Америки, Океанії, раніше відокремленими. Трансформація відносин, що послідувала в XX ст. між державами регіону від колоніальної залежності до співробітництва (також в чималому ступені – завдяки США) зробила зв'язки між різними частинами Тихоокеанського басейну ще більш стійкими.

Зовнішня політика США постбіполярного періоду, включаючи Східну Азію, привертає значну увагу вітчизняних дослідників. В їх наукових публікаціях основна увага приділяється проблемам американського лідерства [5; 19]; ролі США в АТР в контексті регіональної безпеки [21; 27]; американськокитайським й американсько-японським відносинам [2; 22; 25; 28]. Аналізу Тихоокеанської стратегії Вашингтона присвячено праці С. Шергіна, Н. Баранової, Н. Франчук [1; 26; 28]. Різні аспекти політики США в АТР проаналізовані в наукових працях автора даного дослідження [8; 9; 10]. При цьому інтеграційна складова політики США в АТР залишається переважно поза увагою вітчизняних дослідників, хоча, за аналізом впливового американського експерта Р. Хаасса, інтеграція є однією з доктринальних складових пост-біполярної зовнішньої політики США, нарівні зі сприянням демократії, гуманітаризмом і антитероризмом. Водночас Р. Хаасс зазначає, що її важливість в порядку денному різних адміністрацій відрізняється [37, с. 51-52].

Метою даного дослідження є виявлення особливостей політики США в АТР на сучасному етапі як складова глобального процесу протидії загрозам для світового демократичного порядку.

Для досягнення поставленої мети поставлено та вирішено наступні **завдання**:

1. Розглянути виклики та загрози в АТР для світового демократичного порядку.

2. Проаналізувати діяльність міжнародних організацій в АТР у збереженні світового демократичного порядку.

3. Дослідити процес боротьби наддержав (КНР, РФ, США) за контроль над АТР і його окремими державами як чинник впливу на світовий демократичний порядок.

4. Описати військову присутність США в АТР як елемент підтримки союзників в регіоні.

5. Охарактеризувати торговельно-економічні і політичні альянси США з державами регіону у рамках мінімізації їхньої залежності від КНР.

6. Обґрунтувати процес стимулювання США внутрішніх демократичних реформ у третіх країнах АТР як чинник протидії авторитарному впливу КНР і РФ.

Об'єктом дослідження є політика США в Азіатсько-тихоокеанському регіоні на сучасному етапі.

Предметом дослідження є політика США в АТР на сучасному етапі як складова глобального процесу протидії загрозам для світового демократичного порядку.

Наукова новизна дослідження полягає насамперед у комплексному аналізі АТР на сучасному етапі у контексті розвитку світового демократичного порядку. В магістерській роботі досліджено основні напрямки стратегії США щодо зміцнення демократії та міжнародної безпеки в АТР.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що результати роботи можуть бути використані для подальших розробок як наукових так і теоретико-методологічних, студентами, які навчаються за даною спеціальністю, а також професіоналами-практиками.

Структура та обсяг роботи. Дана робота складається з вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 72 сторінок. Список використаних джерел налічує 52 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ РАМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Методологічна та джерельна бази роботи

Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР) має дуже важливе стратегічне розташування і, відповідно, значення для всього світу. З цієї причини, на наш погляд, саме в даному регіоні буде розгортатися головна конкурентна боротьба глобальних світових акторів, до числа яких відносяться не тільки держави, а й найбільші ТНК. На сьогоднішній день Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР) включає в себе до 40% світового ВВП і близько 60% світового товарообігу, а, на думку провідних аналітиків в галузі економіки, до 2030р. очікується зростання ВВП в АТР до 70% [16, с.64].

Темпи приросту економічних показників цього найбільш динамічно розвивається регіону щорічно оцінюються в більш ніж 5%. Крім цього, країни, що розвиваються і розвинені АТР є найбільшими експортерами та імпортерами високих технологій. В даному регіоні реалізовані і заплановані для реалізації великі проекти в таких галузях, як важка промисловість, металургія, біоінженерія, транспорт, електроніка, енергетика і машинобудування. Постійно збільшується також обсяг виробленої в даному регіоні, промислової продукції, в тому числі авіакосмічного призначення. Багато найбільших зарубіжних корпорацій активно продовжують відкривати представництва і розміщувати потужності в державах АТР, які вважаються низьковитратними (Low Cost Country) [4].

Враховуючи, що відбувається поступове згасання старих індустріальних центрів в Європі і на північному сході Сполучених Штатів, ряд економістів припускають, що центр світової економічної активності може в найближчому майбутньому переміститися в Азіатсько-Тихоокеанський регіон.

Методологічна основа проведеного дослідження особливостей політики США в АТР на сучасному етапі як складова глобального процесу протидії

загрозам для світового демократичного порядку враховує комплексний характер об'єкта дослідження, що включає історичну, політичну, стратегічну та економічну складову, а тому має на увазі використання не тільки загальнонаукових методів (індукція, дедукція), а й специфічні. Наприклад, при вивченні передумов формування тихоокеанської політики США при Б. Обамі, а також становлення США як великої держави в АТР використовувалися методи наукового історичного дослідження, такі як хронологічний, порівняльний, системний. Застосування цих методів дозволило розглянути історичний контекст і еволюцію американської політики в регіоні і зрозуміти механізми і контекст становлення американської політики «розвороту в Азію» та ініціативи щодо створення ТТП як один з її ключових компонентів.

Що стосується політичних аспектів висунення та реалізації ініціативи Транстихоокеанського партнерства, то основу їх дослідження склали методи наукового аналізу і синтезу, а також деякі інші, застосовувані в різних напрямках науки про міжнародні відносини. До цих методів, зокрема, можна віднести системний аналіз, контент- та івент-аналіз (дослідження офіційних документів та подій), метод когнітивного картування (аналіз виступів і коментарів з окремих питань з боку політичного керівництва). Вони сприяють кращому осмисленню механізмів формування та реалізації американської «політики розвороту в Азію», ролі і місця ініціативи ТТП в ній, а також еволюцію проекту в ході реалізації.

Комплексність розглянутого дослідницького питання визначає користування різними допоміжними методами, взятими з інших наук. До них можна віднести соціологічний метод (результати соціологічних опитувань населення з питань, пов'язаних з реалізацією зовнішньополітичного курсу), політекономічний метод (аналіз взаємозв'язків між політичними рішеннями та економічною ситуацією) і статистичні методи (зокрема, кореляційний аналіз, який допоміг знайти зв'язки між різного роду внутрішніми процесами і зовнішньополітичним курсом).

Джерельна база дослідження вельми різноманітна і містить в собі різні типи джерел, які можуть бути віднесені до наступних основних груп. Першу групу складають офіційні документи: тексти міжнародних договорів і угод (в тому числі і перш за все – угода щодо ТТП, а також тексти інших угод), декларації глав держав і урядів, у тому числі декларації лідерів АТЕС, відображають офіційну позицію членів організації з питань довгострокового розвитку регіональної архітектури економічної співпраці.

Особливу увагу слід також приділити підсумковим деклараціям офіційних представників країн-учасників проекту ТТП за підсумками переговорних раундів, що відображають динаміку переговорного процесу, а також еволюцію ініціативи як інструменту зовнішньої політики США в АТР. До цієї групи входять також матеріали «витоків» офіційних документів, що потрапили в руки засобів масової інформації з неофіційним каналам, але визнані або не спростовуються урядами держав-учасниць проекту ТТП. Дані матеріали дозволяють отримати більш точну картину динаміки переговорного процесу та існуючих протиріч між приєднаними до ініціативи державами, а також інструменти і механізми, що застосовуються США для відстоювання своїх інтересів і «продавлювання» своєї повістки торгового угоди.

Друга група джерел – промови і виступи глав держав і урядів і офіційних осіб США та інших країн регіону. Сюди ж відносяться матеріали прес-конференцій, в ході яких керівники держав та їх офіційні представники озвучували свою позицію щодо питань регіональної політики, розвитку регіональної архітектури економічного співробітництва, ставлення до проекту ТТП, його перспективам і потенціалу.

Третя група джерел – стенограми переговорів (текстові, відеозапису в ЗМІ) на різних дво- і багатосторонніх заходах, в ході яких сторони обмінюються думками з питань розвитку регіональних відносин.

Четверта група включає матеріали преси: статті, інтерв'ю з офіційними особами, есе та інші публіцистичні матеріали. Аналіз матеріалів даної групи джерел дозволяє з одного боку більш детально простежити хронологію подій,

що відбуваються, з іншого – відновити картину суспільно-політичної дискусії навколо ТТП, американської політики в АТР, окремих прийнятих рішень.

П'ята група джерел включає мемуари політиків, дипломатів і інших офіційних осіб. дана група включає як американських офіційних осіб, залучених у вироблення і реалізацію зовнішньої політики США, так і представників політичних і бізнес-еліт інших країн, відповідальних за відносини зі Сполученими Штатами, або залучених до переговорів щодо реформи тихоокеанської архітектури економічного співробітництва.

Остання, шоста група представлена статистичними даними. Сюди включені статистичні матеріали як національних державних органів (Міністерства торгівлі та економіки, статистичні агентства), так і дані міжнародних організацій. До першої категорії відноситься перш за все дані Статистичного Бюро США (UnitedStatesCensus), апарату торгового представника США, статистичні матеріали Федеральної Резервної Систему, а також статистичні дані органів державної влади інших країн. До другої групи належить статистика ЮНКТАД, групи Світового банку, АТЕС та інших міжурядових організацій.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

В основі даної роботи лежить уявлення про АТР як про систему міжнародних відносин, яка за визначенню К. Уолтца являє собою складну сукупність політично і економічно взаємопов'язаних елементів, аналізованих як ціле явище [48, р. 39-40]. З цієї точки зору політика США – найважливішого елемента цієї системи – розглядається нами з одного боку як один з найбільш важливих факторів еволюції сформованої системи, з іншого – як реакція на структурні зміни у зовнішньому середовищі.

Баланс цих двох аспектів визначається нами з точки зору теорії неокласичного реалізму, сформульованої Г. Роузом [42]. В основі даного підходу лежить теза про «реакційну» природу зовнішньої політики, як

відповіді на виклики зовнішнього середовища, розроблений в рамках теорії структурного реалізму К. Уолтца. При цьому неокласичний підхід вводить у теорію зовнішньополітичної поведінки держав ряд змінних, пов'язаних з «внутрішнім змістом» актора, включаючи його політичний устрій, механізми та можливості використання зовнішньополітичних ресурсів, інституційну пам'ять, стратегічну культуру та ін. Таким чином, ТТП в даній роботі розглядається як інструмент впливу США на міжнародну систему з метою купірувати або нейтралізувати послаблюють їх позиції структурні виклики, при цьому вибір цього інструменту та його використання носять на собі відбиток цілого ряду суб'єктивних факторів.

У даній роботі аналіз цього впливу і його мотивів розглядається нами з точки зору проблеми досягнення та утримання Сполученими Штатами регіонального лідерства як основного імперативу їх політики в АТР. Розглянутий термін включає в себе з одного боку необхідність прояснення нашого розуміння терміна лідерства, з іншого – визначити поняття регіону та регіональної міжнародної системи.

Поняття лідерства за своїм змістом близько поняттю гегемонії, є одним з центральних і найбільш розроблених термінів в сучасній науковій літературі з міжнародних відносин [38; 40]. В даній роботі держава-гегемон розуміється як держава, що володіє системною здатністю до створення, утримання та зміни ієрархій у міжнародній системі розподілу сил. Статус гегемона фактично гарантує максимально можливий рівень реалізації базових зовнішньополітичних інтересів, що розглядаються в категоріях потреби у безпеці та міжнародно-політичної боротьби за владу, що в кінцевому рахунку виливається в накопичення державами різних аспектів сили. Тим самим збереження і продовження цього статусу в системі міжнародних відносин саме по собі розглядається нами як найважливіший імператив поведінки держави на міжнародній арені, а ослаблення гегемона покладається як передумова до руйнування підтримуваного ним міжнародного порядку і зниження рівня безпеки, як для нього – так і – в деяких випадках – для інших акторів. Таким

чином, досягнення, збереження і зміцнення гегемонії можна розглядати як визначальну мету американської політики і на глобальному, і на регіональному рівні – в АТР.

Слід зазначити, однак, що поняття гегемонії і лідерства все ж не є повною мірою тотожними. Так, на регіональному рівні, поряд з гегемонією слід виділити такі форми центральної ролі держави в регіональній міжнародній системі як домінування (при якому міжнародна ієрархія є менш жорсткою і вираженою), а також статус регіональної держави, що не має на увазі системного панування в регіоні, але дозволяє надавати виборчий вплив на його розвиток, не рахуючись (або рахуючись в малому ступені) з іншими глобальними та регіональними центрами сили. Дана градація використовується в цій роботі для характеристики американського лідерства на різних історичних етапах його становлення та розвитку, включаючи і сучасну еволюцію статусу США в регіоні – відносно ослаблення на тлі посилення КНР та інших центрів сили, що на думку деяких дослідників, веде або вже призвело до втрати Вашингтоном регіональної гегемонії при збереженні, тим не менш, регіонального лідерства США [19].

Гегемонія розглядається в даній роботі як вищий рівень регіонального лідерства, до якого за наявності відповідних ресурсів прагне будь-яка держава, в тому числі і США в своїй Тихоокеанській політиці. При цьому, статус США як наддержави і найсильнішої на сьогоднішній момент держави не тільки на регіональному, а й на глобальному рівні, часто не стільки підсилює їх позиції в АТР, скільки формує для зміцнення їх регіонального лідерства ряд додаткових проблем. З одного боку, Вашингтон в силу свого положення в міжнародній системі орієнтується на глобальний рівень і головною метою підтримки регіонального лідерства США на Тихому океані є зміцнення американських позицій саме у світовій міжнародній системі, в той час як лідерство в регіоні розглядається як складова частина цієї стратегії. З іншого – регіональні та малі держави тяжіють до залучення наддержави в підтримку регіональної системи міжнародних відносин, що якраз не завжди відповідає

інтересам глобального гравця, може спотворювати його регіональну політику і навіть втягувати в небажані для нього конфлікти. Цей дуалізм між глобальним і регіональним аспектами є системною проблемою тихоокеанської політики США, яскраво проявившись в ході політики «розвороту в Азію» і особливо – якраз в ініціативі Транстихоокеанського партнерства.

У свою чергу регіональна міжнародна система розглядається нами з точки зору теорії регіональних комплексів безпеки (РКБ) Б. Бузана і О. Вейвера [29]. Центральною ідеєю цієї теорії є думка про те, що найбільшу загрозу безпеці і відповідно важливість і значення для тієї чи іншої країни становлять загрози, що виникають в безпосередній від них близькості, тому на основі наявності загальних загроз і проблем безпеки відбувається формування своєрідних кластерів, які представляють по суті злагоджені регіональні підсистеми міжнародних відносин, що складаються як правило навколо держави-гегемона або групи таких держав.

З точки зору даного підходу США відіграють двояку роль. З одного боку, в рамках АТР, який можна розглядати як мегарегіональний комплекс безпеки, який розкинувся по периметру всього Тихого океану, США самі є його учасником. З іншого – по відношенню до РКБ, сформованим в Азії, США виступають як зовнішня сила, що втягується у відносини між учасниками РКБ з метою балансування. Ініціатива ТТП у цьому контексті розглядається з одного боку як засіб зміцнення мегарегіонального комплексу безпеки в рамках всього АТР, з іншого – як інструмент зовнішнього балансування в окремих регіонах: Південно-Східної Азії.

Серед факторів, що впливають на політику США в АТР, слід зазначити ряд особливостей, що склалася в басейні Тихого океану регіональної міжнародної системи. В силу них завоювання і утримання регіонального лідерства в АТР історично було пов'язане з певними труднощами. Ці особливості визначають набір завдань, які США необхідно вирішити для досягнення своєї головної мети – затвердження свого лідерства-гегемонії в АТР.

По-перше, підсистема міжнародних відносин, що сформувалася в АТР, через свою безпрецедентну широту виявилася надзвичайно строкатою за політичними та культурно-цивілізаційними ознаками, рівнем соціально-економічного розвитку та характеру викликів і загроз безпеки для різних груп держав. «Всередині» охоплює весь Тихоокеанський басейн і прилеглих до нього країн АТР простору зберігається історична пам'ять про колишню «роз'єднаність» мегарегіону, і в якості окремих самостійних фрагментів існують історично сформовані географічні регіони Східної та Південно-Східної Азії, Північної Америки, Океанії, а також частково Центральна і Південна Америки.

Кожен з цих регіонів до теперішнього моменту має власний інституційний формат, який співіснує із загальною для АТР майданчиком АТЕС. Дана обставина відображає як зростання внутрішньорегіональних господарських зв'язків, так і зростаючий рівень політико-інституційної організації на субрегіональному рівні. Це визначає такий феномен розвитку міжнародних відносин в АТР як регіоналізм, в найзагальнішому сенсі розуміється як формування міждержавних асоціацій і груп, що утворюються за регіональним принципом. В АТР ця форма міжнародної кооперації приймає форму самоорганізації регіональних груп у відокремлені міжнародні підсистеми з власним набором правил міжнародної поведінки та зростаючим рівнем внутрішньорегіональних зв'язків.

Така фрагментованість посилювала і підсилює відцентровий потенціал системи міжнародних відносин АТР, що сприяє її «розриву» на ще більш дрібні і відокремлені підсистеми навколо своїх центрів сили, що послаблює лідерські позиції регіонального гегемона.

Це породжує для США перше завдання регіональної політики, необхідну для досягнення головної мети – утримання єдиної політичної та економічної площини в просторі АТР від фрагментації і можливого розпаду регіональної міжнародної системи на більш відокремлені – в тих межах, які

надають умови глобалізації - підсистеми політико-економічних взаємозалежностей.

По-друге, свої особливості має характер усталених в міжнародній системі АТР структурних зв'язків. На відміну від традиційної для європейських міжнародних порядків жорстко ієрархічної організації політичних зв'язків, що склалася в АТР система міжнародних відносин після розпаду колоніальних імперій більш демократичний характер, що формує свої специфічні риси сформованої в регіоні міжнародно-політичної ієрархії [21]. Це виражається в менш вираженому системному лідерстві країн-полісів і порівняно більш вагомої ролі другорядних держав.

Даний тип міжнародного порядку характеризується великим ухилом у бік горизонтальної організації політичних зв'язків, в рамках яких провідним інструментом просування інтересів є дипломатичний торг (на відміну від Європи, де історично превалюють вертикальні зв'язки, в рамках яких великі держави просто нав'язували (і нав'язують) односторонні рішення за допомогою військової сили або використовують асиметричні взаємозалежності). Так, США навіть в період «однополярного моменту» (90-ті – перша половина 2000-х рр.) відчували великі труднощі (порівняно, наприклад, з євроатлантикою або Латинською Америкою) при консолідації АТР навколо американської порядку, формуванні ситуаційних коаліцій та просуванні своїх ініціатив у багатосторонніх форматах, навіть незважаючи на видиму відсутність альтернативних полісів [23]. Яскравим прикладом цьому служить практично явна нездатність Вашингтона консолідувати навіть своїх найближчих союзників в Азії навколо санкцій проти Росії (на відміну від успішної «мобілізації» європейських союзників). Подолання цього «просторового» типу організації міжнародної системи АТР, її трансформація з умовного «плато» в «гору», вершину якої утримували б США, є другим завданням американської політики в регіоні, і одночасно – свого роду завданням-максимум.

Нарешті, по-третє, важливою відмінною рисою АТР як міжнародної системи є проявився в останні десятиліття безпрецедентний динамізм змін, які проходять в ній, що виділяється навіть на тлі спостережуваного нині загального прискорення світополітичних процесів. Азіатські країни зберігають за собою статус найбільшого вкладника в глобальне економічне зростання, стаючи при цьому все більш важливим джерелом передового технологічного розвитку. Великою технологічною державою в останні роки фактично вже став Китай, поряд з т. зв. «азіатськими тиграми» складаючи потужне регіональне джерело інновацій і технологій, що конкурує з США і Західною Європою і дозволяє Пекіну принаймні на неофіційному рівні говорити про досягнення паритету з США в плані комплексної потужності [18]. Ці швидкоплинні зміни, що проходять в економічній площині, надають глибокий вплив і на інші сфери міжнародних відносин, приводячи до стрімкої трансформації балансу сил в регіоні і світі. Адаптація свого лідерства до цих процесів є третім завданням регіональної політики США.

Таким чином, проблема утримання американського лідерства на Тихому океані вимагає враховувати зазначені регіональні особливості, які задають для США три завдання, невіддільні від проблеми збереження їх панівних позицій у міжнародній системі АТР. По-перше, реакція на занадто швидкі структурні зміни в цій системі і адаптація характеру свого лідерства до цих змін, по-друге, збереження самої цієї системи як єдиного цілого, тобто запобігання її фрагментації, по-третє - трансформація регіонального порядку з «просторового» в «лідерський», тобто вибудовування стійкої і по можливості тим чи іншим шляхом інституціоналізованої політичної ієрархії в регіоні.

РОЗДІЛ 2. АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКИЙ РЕГІОН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО ПОРЯДКУ

2.1. Виклики та загрози в АТР для світового демократичного порядку

Незважаючи на переможне завершення «холодної війни», новий міжнародний порядок, що сформувався в АТР, виявився досить крихкий. З самого початку він містив в собі ряд структурних проблем, головною з яких стало протиріччя між «старою» архітектурою безпеки і «новим» економічним порядком в регіоні. Наростання цього протиріччя, в тому числі внаслідок появи нових структурних викликів, насамперед – посилення КНР – значною мірою визначало політику адміністрації Б. Обама. У тому числі і в аспекті створення і просування ТТП.

Деяка незбалансованість регіонального порядку АТР після закінчення «холодної війни» стала результатом акумуляції і «накладення» деяких рис і особливостей попередніх етапів розвитку міжнародної системи АТР. З одного боку, регіональна міжнародна система не могла нести в собі вплив структурної спадщини «холодної війни», результатом якого стало перенесення застарілої, заточеної на конфронтацію архітектури безпеки двадцятого століття в століття двадцять перший. З іншого, в 90-і рр. зовнішня політика США багато в чому повернулася до імперативів першої половини ХХ ст., які були на майже на півстоліття витіснені викликами біполярної конфронтації.

Регіональний контекст того часу в ряді аспектів нагадував 20-ті рр. По-перше, за відсутності стратегічного та ідеологічного протистояння двох систем, в регіоні зникли жорсткі лінії поділу між ними. В умовах наростаючої взаємозалежності центр ваги міжнародної політики змістився від військово-стратегічного протистояння до економіки. Більш того, тренд на «економізацію» міжнародних відносин під кінець ХХ ст. лише посилювався,

порівняно з періодом першої хвилі глобалізації наприкінці XIX – на початку XX ст. Наслідком цього стало якісне зростання економічної взаємозалежності між акторами. Так, обсяг глобальної торгівлі майже потроївся з 1990 по 2014 рр., а обсяг міжнародної торгівлі в АТР за той же час зріс в чотири рази [25]. При цьому США в 90-і рр. продовжували зберігати центральне місце в системі регіональної торгівлі, залишаючись великим бенефіціаром регіонального зростання. Це сформувало передумови для зворотного дрейфу американської зовнішньої політики від акценту на військово-стратегічних інтересів до економічних.

По-друге, постбіполярний період характеризувався процесом лібералізації міжнародного економічного порядку. Якщо в 20-і рр США вдалося домогтися лише обмеженої (хоча і прогресивної на той момент) лібералізації ринку Китаю, закріпивши у Вашингтонських угодах принцип «відкритих дверей і рівних можливостей», в 90-і рр відбулося масштабне «відкриття» практично всіх країн регіону.

Геоелектронічна динаміка в АТР характеризувалася стрімким екстенсивним розширенням нового економічного порядку як на міжнародному (лібералізація торговельно-інвестиційних зв'язків), так і на національному (демонтаж планових економічних моделей) рівнях [36].

Країни Азії, такі як Китай, В'єтнам, Камбоджа, раніше колишні або колоніальними придатками європейських держав, або, потім, закритими плановими економіками, активно інтегрувалися в систему світових і регіональних економічних зв'язей [27].

По-третє, закінчення «холодної війни» сформувало в АТР вкрай сприятливий для США стратегічний контекст, привівши до різкого зміщення балансу сил на користь Вашингтона внаслідок ослаблення інших геополітичних гравців (у 20-ті рр. це були виснажені війною Європейські колоніальні держави, в 90-ті – ослаблена після закінчення «холодної війни» Росія). В результаті, вже до кінця 80-х рр в регіоні не було істотних

структурних викликів ні американському лідерству і безпеці, що виходять від державних акторів [38].

Інституційне закріплення ліберального економічного порядку власне в АТР було здійснено в рамках утвореного ще в 1989 р. форуму АТЕС – хиткої, але широкої структури, що об'єднала до початку 90-х рр. всі країни Тихоокеанського басейну. На відміну від Вашингтонського порядку другої чверті ХХ ст., у 90-ті рр. курс на лібералізацію політичних і економічних ринків був закріплений не в конкретних правових формулах (за підсумками Вашингтонської конференції), а політико-декларативно (юридичне ж оформлення правил торговельної та інвестиційної діяльності виносилося на глобальний рівень – ГАТТ / СОТ). Регіональна інституційна структура була вибудувана з метою імплементації глобальних ініціатив США і не мала на увазі на той момент «зворотного зв'язку», прийнявши форму регіональної опори американського неоліберального порядку.

Вашингтон мав найбільший і в цілому надлишковий оборонний потенціалом не тільки в АТР, а й у всьому світі. При цьому, вжитий адміністрацією Б. Клінтона бюджетний маневр, спрямований на зниження військових витрат для скорочення дефіциту і переорієнтації видаткової частини на освіту та охорону здоров'я не спричинили значної реструктуризації військової потужності країни. Навпаки, після скорочення оборонних витрат майже до 400 млрд. доларів США в 1995-1996 рр., вони знову стрімко пішли вгору, перевищивши в кризові 2008-2009 р. 700 млрд [14].

Також на новий міжнародний ландшафт була перенесена стара система оборонних альянсів, ядром якої виступали накопичені за період «холодної війни» колосальні військові ресурси США. Ця військово-політична інфраструктура вимагала застосування і розглядалася політичним і військовим істеблішментом США в якості основи постбіполярної системи регіональної безпеки, що формувало і вигляд стратегічного розвороту, зробленого адміністрацією Б. Обама [30].

Нова «пост біполярна» оборонна стратегія США в Східній Азії (1992 р.), висунута заступником Міністра оборони П. Вулфовіцем виділяла шість базових пріоритетних цілей американської політики безпеки в регіоні:

- зміцнення двосторонніх альянсів, при одночасному розвитку багатосторонніх форматів (заснованих на оборонних угодах часів «холодної війни»);
- збереження присутності американських військ в регіоні, так само як політико-правової інфраструктури їх базування, знову ж таки створеної в період «холодної війни»;
- забезпечення підтримки політики безпеки Американського товариства та Конгресу;
- розвиток контактів між військовими елітами та структурами безпеки держав регіону;
- перешкоджання поширенню зброї масового знищення – поділ і розподіл відповідальності з підтримки регіональної безпеки з американськими союзниками в регіоні [43].

Такого ж підходу щодо регіональної безпеки – збереження американської присутності «жорстка» фіксація оборонних альянсів і «поділ праці» між союзниками – дотримувалася і наступна адміністрація.

Щоб запобігти деградації військово-політичних зв'язків у відсутність радянської загрози США зробили ряд заходів щодо зміцнення зв'язків зі своїми ключовими союзниками. У 1996 р. була підписана американо-Японська декларація про оборонне співробітництво, а також доповнення до двосторонніх договорів 1951 р. і 1960 р., вперше поширювала дію договору на райони Далекого Сходу, тобто за межі власне території Японії [31]. Чисельність військ на американських військових і військово-морських базах в регіоні, незважаючи на закінчення конфронтації з соцтабором, знизилася вкрай незначно в порівнянні з періодом «холодної війни». Так, в Японії на даний момент розташовано близько 50000 військовослужбовців, в Республіці Корея – близько 30000. При цьому роль консолідуючого військового виклику

для далекосхідних союзників США з середини 90-х все більше стала грати Північна Корея, чому сприяла політика адміністрацій і Б. Клінтона, і Дж. Буша-молодшого [31]. Такий виклик, звичайно, був непорівнянний з викликами попередніх періодів історії американської політики в регіоні.

Остання обставина сприяла відносному зниженню значимості АТР в американській зовнішній політиці 90-х, незважаючи на те, що з початку 1990-х рр. в американських стратегічних документах того часу вказувалося на неминуче підвищення стратегічної важливості регіону в майбутньому. В умовах вкрай сприятливої стратегічної обстановки, відсутності серйозних викликів безпеки, до початку 90-х рр. всі головні цілі США в АТР, висхідні до початку ХХ ст., були досягнуті.

Історичною іронією стало те, що «відкриття дверей» китайського ринку – одна з найважливіших детермінант американської стратегії з 1899 р. – була реалізована за допомогою співпраці США з режимом, свого часу зруйнував це досягнення і представляв один з головних регіональних викликів американським інтересам майже півстоліття до цього.

Таким чином, до деякої міри повторився цикл, який зовнішня політика США зробила в першій половині ХХ ст.: за відсутності серйозних викликів американським позиціям, увага Вашингтона до регіону після закінчення «холодної війни» знизилася. Характерний особливістю постбіполярного періоду розвитку міжнародної системи АТР було «накладення» ряду структурних факторів з попередніх етапів.

Це знайшло відображення в суперечливій структурі регіонального порядку. В 90-ті рр. в АТР сформувалася «гнучка», слабоформалізована і слабоінституціоналізована, але широка система міжнародних економічних відносин, при досить «жорсткій» і закритій безпеці, дискримінаційної по відношенню до багатьох країн регіону, що не входять до групи привілейованих американських союзників. При цьому відсутність авторитетного і легітимного багатостороннього форуму з безпеки явна обмеженість компетенцій форуму АТЕС у формуванні економічного порядку

денного, ускладнювали вироблення і адаптацію загальнорегіональних «правил гри» до нових економічних і політичних реалій. Така структура містила у собі величезний потенціал до зростання політичних протиріч і розхитуванню регіонального порядку у разі істотної зміни балансу сил, який не змусив себе чекати [22].

В результаті, виник «розрив» між наростаючим значенням АТР, чия роль в глобальній міжнародній системі ставала порівнянною з роллю євроатлантики в ХІХ-ХХ ст. , і його місцем в американській зовнішній політиці. Джерелом цих змін стала «плинність» регіональної економіки, що істотно змінила свою конфігурацію з початку 90-х рр.

Питома вага Східної Азії у світовому ВВП, зросла з 18,8% в 1990 р. до 28,71% в 2020 р. На тлі цього частка США в ВВП скоротилася з 22,28% до 16,14% за аналогічний період [33].

Символом завершення «однополярного моменту», щонайменше в економічній площині, стали безпрецедентно високі темпи розвитку китайської економіки, які в 2020 р. досягли рекордних 14% приросту ВВП [33]. Ця різниця в зростанні, особливо відчувалася в перші роки правління адміністрації Б. Обама, в чималому ступені і визначала переорієнтацію США на АТР.

Виходячи з економічної природи структурних змін у міжнародній системі АТР на сучасному етапі, їх слід розглядати в контексті процесів, що відбуваються у світовій та регіональній економіці. За період з середини 90-х по середину 2000-х рр, зазначених явно невідповідним потребам сучасної фінансової системи рівнем розвитку інститутів регулювання, в світовій економіці були накопичені структурні дисбаланси, виразилися у формуванні чітко виражених полюсів споживання і заощадження. Ці дисбаланси повною мірою відбилися і на зовнішності АТР, економічні процеси всередині якого до певної міри були джерелом спотворень у структурі глобальної економіки та міжнародної системи.

2.2. Діяльність міжнародних організацій в АТР у збереженні світового демократичного порядку

Сьогодні АТР є одним з найбільших центрів міжнародного співробітництва, міжнародної торгівлі, фінансових ресурсів і сучасного виробництва. Країни даного регіону являють собою значний і активний соціально-економічний і політичний потенціал, їх роль у сучасних міжнародних відносинах останнім часом час неухильно зростає. Це цілий ряд вже затверджених економічних гігантів, наприклад Китай і Японія, і держави, які бурхливо розвиваються – Республіка Корея, Сінгапур. АТР сьогодні є найбільш процвітаючим і стабільним, ніж будь-коли за всю свою історію. У всіх сферах взаємодії відчуються посилення довіри і зростання інтеграційних процесів.

Сучасні тенденції розвитку інтеграційних процесів в АТР визначаються двома факторами: по-перше, цей регіон є ареною взаємодії всіх ключових гравців світової політики (Китай, Японія, США, Росія), і, по-друге, для АТР, як ні для якого іншого регіону, характерні колосальні відмінності в рівнях розвитку і ступеня впливу учасників інтеграційних взаємодій.

Ці два фактори в сукупності відображаються на характері і формах інтеграції в АТР, і, на наш погляд, саме вони визначають існування в регіоні таких різних за своєю структурою організацій, як, наприклад, Форум Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва та Асоціація держав Південно-Східної Азії.

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) – це політична, економічна і культурна регіональна міжурядова організація країн Південно-Східної Азії. Декларація про створення АСЕАН, більш відома як Бангкокська декларація, в якій були зафіксовані основні цілі організації, була підписана в 1967 році Індонезією, Малайзією, Сінгапуром, Таїландом і Філіппінами. Договірне оформлення АСЕАН відбулося лише в 1976 році з підписанням

Договору про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії та Декларації згоди АСЕАН.

Відповідно до Бангкокської декларації, цілями організації є прискорення економічного зростання, соціального прогресу і культурного розвитку в регіоні за допомогою спільного устремління в зміцненні фундаменту для процвітаючого і мирного співтовариства країн Південно-Східної Азії, розвиток співробітництва та взаємодопомоги з питань, які становлять спільний інтерес в економічній, соціальній, культурній, технічній, науковій та адміністративній областях, а також встановлення миру і стабільності в регіоні через прихильність принципам Статуту ООН [34].

В цілому за участю країн – учасниць АСЕАН створені проекти 4 зон зростання, охоплюють регіони 13 країн і територій Східної Азії:

- Південної (об'єднує Сінгапур, Індонезію і Малайзію);
- Східно-асеанівської (включає Бруней, Індонезію, Малайзію, Філіппіни);
- Північної (Індонезія, Малайзія, Таїланд);
- економічної зони великий Меконг (до неї входять Таїланд, В'єтнам, Лаос, Камбоджа, М'янма, провінція Янань в КНР) [12, с. 230].

Крім інтеграції всередині АСЕАН, організацією проводиться широка робота по розширенню і зміцненню співпраці з державами всього АТР. Це, зокрема, знайшло відображення в створенні механізму партнерських діалогів «10+3» (АСЕАН + КНР, Японія і Південна Корея) і «10+6» (АСЕАН + КНР, Японія, Південна Корея, Індія, Австралія і Нова Зеландія) – так званий Східно-Азіатський саміт. У 2002 році між АСЕАН і КНР було підписано рамкову угоду про всеосяжне економічне співробітництво [28], кінцевою метою якого є створення зони вільної торгівлі між Китаєм і асеановською «десяткою». У 2005 році подібний документ був підписаний між АСЕАН і Республікою Корея [17]. У 2007-2008 роках були успішно завершені переговори і підписано Угоду про всеосяжне економічне партнерство між АСЕАН і Японією [38].

Таким чином, з боку АСЕАН почалося послідовне просування всебічного співробітництва в Азії. У 2007 році країни АСЕАН заявили про свій намір укласти Угоди про вільну торгівлю з Китаєм, Японією, Південною Кореєю, Індією, Австралією і Новою Зеландією до 2013 року, що відповідало наміченій раніше мети – до 2015 року створити економічне співтовариство АСЕАН.

Для інтеграційних процесів в АСЕАН характерно те, що держави-учасники дуже обережно і виважено підходять до питань створення наднаціональних інститутів і делегування цим інститутам частини національного суверенітету. Підтвердженням цьому служить наступне: у всіх офіційних документах АСЕАН завжди підкреслюється примат принципу невторчання у внутрішні справи держав-учасників. Тут треба відзначити, що Балійський договір про дружбу і співробітництво 1976 року, з підписанням якого країни АСЕАН вийшли з «кризи інтеграції», в основні принципи взаємовідносин передбачав: взаємна повага незалежності, суверенітету і територіальної цілісності, невторчання у внутрішні справи держав, відмова від примусу в міжнародних справах і вирішення всіх конфліктів мирним шляхом.

Іншим важливим інтеграційним об'єднанням в АТР, але дещо іншого характеру, є Форум Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), створений в 1989 році і включає 21 державу АТР. Цілі його діяльності були офіційно визначені в 1991 році в Сеульській декларації [29]: підтримка економічного зростання країн регіону; зміцнення взаємної торгівлі; ліквідація обмежень на пересування між країнами товарів, послуг та капіталів згідно нормам ГАТТ / СОТ. Для взаємодії країн-учасниць та реалізації поставлених цілей АТЕС вироблені наступні механізми:

- Співпраця тільки в економічній сфері. З самого початку АТЕС розглядалося не як політично згуртоване угруповання країн, а як вільний набір економік.

- Майже повна відсутність спеціального адміністративного апарату.
- Відмова від примусу, діяльність на основі добровільності.

– Пріоритетна увага до інформаційного обміну.

Форум АТЕС – нетипова міжнародна регіональна організація, це фактично форум економік регіону, де провідна роль в інтеграційних процесах належить ТНК – розвиток економічних зв'язків за рахунок внутрішньофірмової торгівлі ТНК. Важливо підкреслити, що тим самим АТЕС демонструє альтернативний варіант регіоналізації, де на перший план ставляться економічні інтереси і цілі інтеграції, а сам процес інтеграції відбувається не між національними державами, а між національними економіками. Саме тому серед країн-учасниць форуму АТЕС поряд з Китаєм присутні Тайвань і Гонконг. Важливою характеристикою стратегії розвитку АТЕС є ключова роль бізнес-структур, які фактично визначають будівництво інтеграційної будівлі АТЕС (інтеграція «знизу»).

Політика «відкритого регіоналізму» становить суть регіональної інтеграції, маючи на увазі відсутність дискримінації щодо своїх членів. Азіатський «відкритий регіоналізм», на відміну від «закритих» моделей інтеграції (за типом Євросоюзу і АСЕАН), розглядається як етап на шляху інтеграції в глобальну економіку. При цьому політика «відкритого регіоналізму» дозволяє державам-учасникам одночасно бути членами декількох інтеграційних угруповань, що створює основу для світових інтеграційних процесів і надає економічним взаємодіям держав мережевий характер .

Останній на даний момент саміт АТЕС пройшов у Пекіні в листопаді 2014 року. Основним підсумком саміту 2014 року стала домовленість про початок створення в АТР зони вільної торгівлі. Крім того, як сказано в підсумковій декларації, країни-учасниці АТЕС в ході зустрічі у Пекіні домовилися згортати «протекціоністські та інші обмежувальні заходи в торгівлі», прийняли рішення підтримувати «інтернет-економіку» [41].

Проте інтеграційні процеси в АТР нашоухуються на ряд проблем, пов'язаних з прагненням таких держав, як США і Китай, відігравати провідну роль в регіональних інтеграційних процесах. Відображенням цього стали

останні саміти АСЕАН і АТЕС, в ході яких обговорювалися подальші шляхи поглиблення регіональної інтеграції. За ініціативою США протягом кількох останніх років обговорюється проект створення організації Транстихоокеанського партнерства (ТТП) – зони вільної торгівлі та пересування капіталу, яке (в його нинішньому проекті) буде контролюватися не урядами країн-учасниць, а їх найбільшими корпораціями [32].

Вперше проект ТТП був представлений в 2003 році трьома країнами-Новою Зеландією, Сінгапуром і Чилі. У 2005 році до них приєднався Бруней, після чого чотири країни підписали угоду про заснування ТТП, що набрала чинності в 2006 році [43].

Згідно з текстом цієї Угоди, його учасники створили зону вільної торгівлі. Однак у наступні роки ця ініціатива не мала особливого успіху. У 2008 році інтерес до цієї структури проявили США, а потім Австралія, В'єтнам, Перу, Малайзія, Канада і Мексика. Керівництво США розглядало дану структуру як альтернативу АСЕАН і АТЕС. Все це викликало гостру негативну реакцію з боку китайського керівництва і стриману оцінку з боку Росії. Зокрема, Китай розцінив даний проект як такий, що ущемляє Китайські економічні інтереси в АТР, а Росія не побачила в цьому проекті особливих перспектив для себе.

У зв'язку з цим китайське керівництво зробило ряд кроків по реалізації свого плану майбутнього інтеграційного розвитку в АТР і представило на останньому саміті АТЕС альтернативний проект – створення Азіатсько-Тихоокеанської зони вільної торгівлі (АТЗСТ).

Згідно з цим проектом, Китай буде грати ключову роль, а корпорації будуть підпорядковані уряду. Цю ідею підтримала російська сторона, а американці виявилися розчаровані такими підсумками саміту. Таким чином, Пекіну поки вдалося відтіснити на задній план проект ТТП, який любіють США. Більш того, китайський проект для багатьох країн АТР представляється більш привабливим, так як охоплює всі країни-учасниці АТЕС, тоді як американський варіант носить обмежувальний характер [24].

Підводячи підсумок, можна відзначити, що на початку XXI століття АТР активно формується як світовий полюс політичної та економічної мощі і один з центрів глобальної регіоналізації. Сьогодні інтеграція в рамках АТР розвивається високими темпами, якісно змінюючи минулі уявлення про Азіатсько-Тихоокеанський простір як про територію погано стикуючих між собою економічних систем різних рівнів розвитку. Найважливіша характеристика сучасного розвитку АТР – висока динаміка регіональних інтеграційних процесів. Саме економічна співпраця є локомотивом інтеграції країн регіону, однак треба зазначити, що слідом за економікою інтеграційні процеси починаються і в політичній сфері.

2.3. Боротьба наддержав (КНР, РФ, США) за контроль над АТР і його окремими державами як чинник впливу на світовий демократичний порядок

З кінця XX століття планету охопила епоха бурхливого розвитку геополітики, що включає активний перерозподіл сфер впливу між державами. Про свої геополітичні інтереси заявляють не тільки світові держави, а й інші країни. Це призводить до зміцнення або ослаблення існуючих альянсів між ними, а також до конфліктів між окремими країнами які шукають найбільш вигідну для себе лінію поведінки в XXI столітті в стратегічно важливих для їх національних інтересів регіонах світу. При цьому взаємини таких наддержав, як США, Росія і Китай, що утворюють так званий «стратегічний трикутник» все більше привертають увагу міжнародної громадськості. Перш за все, тому, що вони складають «тріо» світових держав, кожна з яких володіє відмінностями від інших країн світу. США володіють сучасним економічним і науково-технологічним потенціалом, Китай – величезними демографічними ресурсами, а в сфері економіки він став провідною державою в світі, відтіснивши США на другий план, у відповідь Сполучені Штати до КНР застосовують методи «торгової» війни, що обумовлює зростання їх

суперництва. Росія має в своєму розпорядженні найбільшою територією, великими запасами корисних копалин і потужним ракетноядерним потенціалом, прагнучи повернути собі статус великої держави, чому перешкоджає Захід, вводячи по відношенню до РФ санкції і протистоячи її ініціативам у сфері геополітики [15].

Актуальними є нові геополітичні процеси в Європі, що ставлять під питання збереження «європейської єдності» через вихід Великобританії з ЄС, активно підтримуваного США. Це відкриває перед Вашингтоном перспективу укладення з Лондоном нової торговельної угоди, що скасовує будь-які тарифи і квоти для США. Вашингтон також робить все залежне від нього, щоб зберегти НАТО і підвищити внесок європейських членів Альянсу в підвищення бойових можливостей блоку. Це знайшло своє підтвердження у виступі Д. Трампа на ювілейному саміті НАТО в Лондоні в грудні 2019 р., хоча у Альянсу як і раніше багато внутрішніх конфліктів, у зв'язку з чим президент Франції заявив, що у НАТО настала «смерть мозку».

У ряді держав світу набирають силу сепаратистські настрої. Їх поживної середовищем є загострилися міжнаціональні відносини, гострі протиріччя і суперечки, негативні економічні реалії і поява в цих країнах політичних еліт з націоналістичними закликами. При цьому загроза міжнародного тероризму набула настільки значні масштаби і форми, що не рахуватися з нею стало небезпечно. Тероризм став негласно використовуватися стратегами деяких держав як інструмент їхньої політики [19].

Остаточно оформилася тенденція до переміщення великих мас людей з нестабільних і бідних країн світу в більш розвинені і благополучні. Їх міграційні хвилі поступово розмивають береги суспільно-політичної стабільності багатьох країн Європи, що створює передумови до появи нових геополітичних реальностей, викликів і загроз в цих країнах. У зоні американських інтересів продовжує перебувати весь світ, що говорить про гегемоністський характер політики США, фундаментом якої є її індустріальне благополуччя.

Позначені глобальні тенденції дозволяють частково визначити геополітику Китаю, США і Росії в стратегічно важливих регіонах світу і уточнити їх цілі і наміри.

Сучасна геополітика Сполучених Штатів виходить з необхідності зберегти своє лідерство в усьому світі з використанням при необхідності військової сили. Це закріплено у військовій стратегії США та «Чотиригодній доповіді про стан оборони», де визначені головні цілі розширити сфери військової присутності по всьому світу і забезпечити ЗС США засобами, що дозволяють адаптуватися до раптовості. Однак проектування військової потужності США на світовий простір впливає на скорочення фінансів на їх військові можливості. Так, до 2025 р. планується істотне скорочення особового складу сухопутних сил (з 570 тис. до 482 тис. осіб) і Корпусу морської піхоти (з 220 до 175 тис. осіб), у зв'язку з чим Вашингтон відмовився від концепції одночасного ведення «двох великих воєн» в різних регіонах світу. Замість цього військове планування виходить із завдання ведення «однієї великої війни» і запобігання другій потенційної війни, в якій ЗС США ставиться завдання зупинити агресора в умовах, коли основні сили вже зайняті в одній великомасштабній операції [28].

Китай, як і США, має свої інтереси по всьому світу. У сфері його впливу знаходяться не тільки сусідні держави, а й стратегічно важливі регіони світу. Основним змістом геополітики КНР стає глобальне економічне і все більш часте політичне протистояння з Америкою. Особливість геополітики Китаю в тому, що вона включає в себе дипломатичну і військову стратегії, такі як «встановлення тимчасового союзу з віддаленою державою для розгрому ближнього ворога» і «об'єднання по горизонталі і вертикалі». Відомо і про три геополітичні «лінії» Китаю: північно-західна включає в себе країни Центральної Азії, Монголію і Росію, зберегла сильний вплив на колишні республіки ЦА; Південно-Західна включає в себе Індію, Пакистан, Афганістан, Бутан, Непал і Бангладеш. Лінія «схід-південь» включає в себе КНДР, Республіку Корея, Японію, десять країн АСЕАН, а також Австралію,

Нову Зеландію та інші країни південно-західної частини Тихого океану. На цій лінії США мають найбільший вплив і там для КНР сформовані основні загрози для її безпеки. Це пов'язано з тим, що Китай протриває підтримці однополярної моделі миру на чолі з Вашингтоном, виступаючи за багатополарність, і вибудовує зовнішню політику, орієнтовану на відстоювання своїх інтересів. При цьому Пекін безпосередньо не заявляє про претензії на глобальне панування, а послідовно проводить «тиху» експансію світу, хоча до останнього часу між США і КНР постійно зростає обсяг торгівлі. Однак Вашингтон все частіше намагається нав'язати Пекіну свої сценарії поведінки, і якщо той не погоджується, то він піддається санкціям, на що керівництво КНР приймає свої контрзаходи. У зв'язку з цим відносини між Китаєм і США постійно балансують між протистоянням і партнерством. Зокрема, постійним каменем спотикання є майбутнє острова Тайвань, який Пекін вважає невід'ємною частиною материкового Китаю [17].

Основою геополітики Росії, на якій ґрунтується її зовнішня політика, як на глобальному рівні, так і на регіональному, є принцип рівності з ключовими світовими державами, що має на увазі багатополарність світових відносин. Другим елементом є формування простору рівної і неподільної безпеки. Втретє, Росія наполягає на тому, що центральна роль повинна відводитися міжнародному праву і Радбезу ООН. Четвертим елементом російської зовнішньої політики є поняття суверенітету, що має на увазі невтручання у внутрішні справи інших держав для заохочення яких би то не було політичних змін.

Тому Росія підтримує позицію Китаю щодо Тайваню. Це пов'язано і з тим, що в XXI КНР стала найважливішим стратегічним партнером для Росії. Між ними постійно посилюються торговельні зв'язки, зростає обмін технологіями, укладаються політичні угоди. При цьому КНР дотримується своїх інтересів і неухильно їх відстоює. І Росії часом доводиться йти на поступки Китаю, але обидві країни розуміють стратегічну значимість їх партнерства, і на сьогоднішній день Китай – важливий, але складний і

розважливий економічний партнер Росії, а їх геополітичні позиції по багатьом глобальним проблемам збігаються [4].

У зв'язку зі зростанням впливу Китаю в АТР і збільшенням його військово-стратегічного потенціалу зазнає значних змін баланс сил в цьому регіоні. На перший план у Китаю виходить Азіатсько-Тихоокеанський регіоналізм, який є особливою формою інтернаціоналізації його господарства. Цей принцип дотримується в тривалому процесі підготовки тристоронньої угоди про вільну торгівлю між Китаєм, РК і Японією, незважаючи на те що двосторонні контакти більш уразливі у випадках загострення між цими країнами політичних проблем. З таких же позицій Китай бере участь і в консультаціях у форматі «АСЕАН плюс...». Підтримуючи в принципі ідею створення «Східноазіатської зони вільної торгівлі» у форматі АСЕАН+3, або зони у форматі АСЕАН + 6, Китай не форсує кроки по її створенню, вважаючи за краще більше використовувати консультації в цих форматах для відстоювання своїх позицій. В цілому КНР з настороженістю ставиться до будь-яких міжнародних проектів і форматів, де вона не буде мати можливість блокувати рішення, що йдуть врозріз з її інтересами. У цьому випадку Китай стане об'єктом тиску з боку США з тих питань, які є предметом суперечок в їх двосторонніх відносинах: курс юаня, ступінь прозорості китайської економіки і політики та інші проблеми. Ці суперечки багато в чому визначаються конфронтаційним характером американо-китайських відносин. При цьому Китай підкреслює, що він не прагне до конфронтації з США, і демонструє готовність до співпраці на основі взаємоповаги та взаємної вигоди [10].

Однак США бачать в Китаї головну загрозу своїм інтересам в АТР, розглядаючи зіткнення їх фінансово-економічних і військово-політичних інтересів в регіоні як неминуче. Тому вони намагаються зміцнити своє становище в АТР шляхом укладення угод про зону вільної торгівлі з країнами регіону. Для цього в 2017 р. адміністрація Д. Трампа видала ряд документів, що викладають основи американської політики у сучасному світі. Серед них

важливим документом є «Стратегія національної безпеки». У ній чимале місце приділено АТР, який Д. Трамп відвідав у листопаді 2017 р. Втілюючи його візит до Індії, держсекретар Тіллерсон виступив у Центрі стратегічних і міжнародних досліджень у Вашингтоні з промовою, яка містила ряд настановних заяв про політику США в АТР.

А в січні 2018 р. міністр оборони США оголосив своє бачення тенденцій, що відбуваються в цьому регіоні. Згідно з його заявою «американські дипломати завжди виступатимуть» з позиції сили «завдяки мощі Збройних сил країни».

На практиці ці заяви підтверджені наступними акціями Д. Трампа: США вийшли з Транстихоокеанського партнерства; поставили хрест на трансатлантичному партнерстві і заявили, що в регіоні будуть проводити «Індо-Тихоокеанську стратегію», яка розширює поняття АТР і відображає наміри зміцнити зв'язки США з Індією, стає важливим економічним і стратегічним учасником на акваторії двох океанів. Це також означає розширення присутності США в регіоні за рахунок посилення американської політики військовими засобами при «повороті на схід», проголошеної адміністрацією Обами і розширила поняття АТР.

У Вашингтона є ще одна опція для протистояння Китаю і Росії – розв'язати в АТР серію конфліктів, дестабілізуючих регіональну безпеку, на зразок тих, які є на Близькому Сході. Але в АТР вони можуть стати, в кращому випадку «партизанськими», а в гіршому – останньою світовою війною для людства. Враховуючи зростаючу напруженість в регіоні, набір сепаратистських і радикальних рухів, це реальна загроза, яка посилюється помилковим розумінням Вашингтоном ключових процесів, що відбуваються у світі. Він не робить відмінності між ІДІЛ, КНДР, Китаєм і Росією, ставлячи їх на одну дошку. Однак КНР і РФ сприймаються більшістю незахідного світу як країни, що виступають проти несправедливого статус-кво, де США прикладом «справедливості» аж ніяк не були їм [28].

Тому багато країн АТР проявляють дружню позицію по відношенню до Росії. Свідченням тому можна вважати переклад відносин з країнами регіону з площини переважно військово-політичної в суспільно-політичну і почасти в економічний. Найбільший прогрес досягнутий у зв'язках з Китаєм. Активний політичний діалог між ними і тотожність підходів до більшості регіональних проблем в АТР обумовлюють їх міцний зв'язок в регіоні. Позитивну динаміку демонструють і відносини з Індією, які будуються на основі спільності російського і індійського підходів до АТР. У них багато спільних інтересів для розвитку двосторонніх відносин, в поле дії яких потрапляють східні райони Росії. Але якщо в політичному плані у Росії справи кращі, ніж у США, то в економічній сфері справи йдуть інакше. Російська економка багато в чому поступається «азіатським тиграм», тому Тихоокеанські райони Росії поки не змогли зайняти помітного місця в торгівлі і на ринку капіталів АТР. Та й для багатьох держав цього регіону економічні зв'язки з Росією теж не грають помітної ролі: масштаби цих зв'язків в рази менше обсягів економічних відносин країн АТР між собою або з державами ЄС; у зв'язках з РФ переважає простий товарообмін і відсутня виробнича кооперація. Для ліквідації цих диспропорцій Москва намагається залучити інвесторів з АТР, шляхом створення для них особливих економічних зон на Далекому Сході і досить успішно реалізує проект «Поворот на схід» для диверсифікації економічних відносин з країнами АТР [27].

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЯ США ЩОДО ЗМІЦНЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В АТР

3.1. Військова присутність США в АТР як елемент підтримки союзників в регіоні

Завдання-максимум для США - не допустити ревізії сформованого в Азіатсько-тихоокеанському регіоні порядку. Робити це американці планують шляхом залучення КНР в систему тихоокеанських зв'язків. Щоб домогтися згоди Китаю на відведені йому ролі, передбачається використовувати різні стимули.

Угода США і Австралії про розміщення американської військової бази на півночі австралійського континенту в короткостроковій перспективі не відіб'ється на стані регіональної безпеки. По суті, мова йде про передислокацію з Японії невеликого контингенту американських морських піхотинців (2,5 тис. осіб). Плановане створення військово-морської бази зажадає набагато більше часу і ресурсів, до чого не мають оголошені скорочення військового бюджету США. Крім того, існуюча структура військової присутності Сполучених Штатів у світі зміщена в бік Близького Сходу, і на її зміну піде десятиліття [14].

Проте подія - важливий сигнал про зміщення фокусу американських інтересів з Близького Сходу на АТР. «Американські військові будуть продовжувати робити внесок у безпеку в глобальному масштабі, проте ми за необхідності змістимо акцент своєї військової присутності в бік Азіатсько-Тихоокеанського регіону», – йдеться в доктринальному документі «Підтримка американського глобального лідерства: оборонні пріоритети 21 століття», який був оприлюднений президентом Б. Обамою в січні 2012 р.

Найбільшу стурбованість США в регіоні викликає Китай. Регіональна політична система і система безпеки в АТР склалися в період ослабленого Китаю і мали своєю метою його ізоляцію. Тому зростання потужності КНР в

нинішній динаміці – загроза регіональної безпеки, причому єдина, в якій проглядається перспектива регіональної війни. У цілі США входить військове стримування Пекіна шляхом передового базування своїх сил, формування військово-політичних коаліцій і забезпечення прозорості китайської військової програми. Інший елемент стратегії Вашингтона – вирівнювання рівнів торгового балансу з КНР та іншими країнами АТР. У листопаді 2011 р. США оголосили про підготовку багатосторонньої торговельної угоди за участю Австралії, Нової Зеландії, Малайзії, Брунею, Сінгапуру, В'єтнаму, Чилі і Перу з метою створення в АТР преференційного торгового режиму. Проект отримав назву «Тихоокеанське партнерство» (торговий оборот із зазначеними країнами в 2020 р. склав 171 млрд дол., з КНР – 457 млрд дол., з Японією – 181 млрд дол.) [16].

КНР робить локальні спроби вирішити на свою користь ряд територіальних суперечок на своїх кордонах. За даними Центру нової американської безпеки, починаючи з середини ХХ ст. більше половини ситуативних і локальних військових зіткнень в АТР проходили за участю Китаю, причому 80% з них припали на останні двадцять два роки.

Особливо гострі розбіжності існують між КНР, Філіппінами і В'єтнамом у сфері контролю над малозабезпеченими рифами в Південно-Китайському морі і винятковою економічною зоною навколо них. Ці території не тільки містять багаті поклади нафти, але і є ключовим транзитним пунктом морської торгівлі в регіоні (обсяг щорічного торгового транзиту становить до 5 трлн дол.). Навесні 2011 р. США втрутилися в протистояння в Південно-Китайському морі на боці Філіппін. Одночасно Вашингтон посилав підбадьорюючі сигнали малим і середнім країнам регіону, які мають розбіжності з КНР. Крім того, США заохочують клієнтів КНР, таких як М'янма, порвати зі своєю залежністю від Пекіна [3].

У відповідь на активізацію військової присутності США в АТР 4 березня 2012 р. Китай оголосив про збільшення відкритої частини свого оборонного бюджету на 11,2% – до 106 млрд дол. Виступаючи на засіданні Центральної

військової ради КНР, голова Ху Цзіньтау заявив про пріоритет посилення бойової потужності китайського флоту. За оцінками алармістськи налаштованих джерел, точний обсяг щорічного військового бюджету КНР наближається до 200 млрд дол. З новим етапом американо-китайських непорозумінь збіглися російсько-китайські Військово-морські навчання «Морська взаємодія-2012», які пройшли в Жовтому морі 22-27 квітня. Метою навчань було відпрацювання взаємодії для запобігання військових конфліктів у виняткових економічних зонах. Деякі авторитетні китайські експерти з числа відставних військових виступають за військовий союз з Росією [27].

США уважно стежать за зростанням військової потужності Китаю. З 2000 р. Міністерство оборони і оборонне розвідувальне агентство у співпраці з іншими відомствами щорічно представляють Конгресу США Доповідь «Збройні сили і політика в галузі безпеки КНР». 18 травня 2012 р. були оприлюднені новітні висновки американських аналітиків. Їх основні висновки такі:

- КНР проводить довгострокову програму глибокої модернізації Збройних сил;
- мета програми – вдосконалення можливостей ЗС КНР з ведення «короткострокових локальних воєн» в умовах інформатизації та високої інтенсивності бойових дій;
- моделлю локального зіткнення для КНР виступає «непередбачене розгортання бойових дій в Тайванській протоці»;
- пріоритетом є створення сучасних Військово-Морських сил для забезпечення територіальних домагань КНР в Східно-Китайському і Південно-Китайському морях;
- КНР збільшила фінансування програм з розробки ядерної зброї, балістичних і крилатих ракет, введення в експлуатацію першої авіаносної ударної групи (АУГ) з сучасною системою ППО, при цьому основний акцент був зроблений на «протидію вторгненню» в області інформаційної інфраструктури і в космосі [38].

США виходять з того, що для уникнення регіональних непорозумінь посилення військової потужності КНР має супроводжуватися більшою прозорістю її стратегічних планів. Для цього американці ініціювали програму контактів між військовими двох країн, мета якої-реалізація заходів довіри у військовій галузі. За останні двадцять років було створено п'ять форматів: щорічні консультації США і КНР з питань оборони; зустрічі в рамках виконання Угоди про військово-морські консультації; щорічний діалог з питання про координацію оборонної політики США і КНР; щорічний американо-китайський форум «Стратегічний та економічний діалог»; існуючий з 2011 р. «Діалог у галузі стратегічної безпеки» [36].

Однак головну ставку США роблять на підтримку боєготовності і передове базування в АТР Збройних сил Тихоокеанського командування. Логіка військової доктрини Сполучених Штатів характерна для розвинених морських держав, основа благополуччя яких будується на морській торгівлі. Вона полягає в контролі над ключовими морськими комунікаціями шляхом постійного передового базування флоту, здатного діяти у відкритому океані, і створення системи військових союзів, що забезпечують базування флоту у віддалених географічних точках.

Крім основних військово-морських баз, розташованих на західному узбережжі США в Сан-Дієго (штат Каліфорнія), Еверетті (штат Вашингтон) і на Гаваях, в АТР американські збройні сили розміщені в ряді союзних держав. Перші заокеанські військові бази США створили на території своїх колоній на Кубі (1898 р.) і на Філіппінах (1899 р.). Ривок у розширенні присутності своїх військово-морських сил американці здійснили після Другої світової війни. У Середземному морі в 1950-х роках США заручилися підтримкою Італії (1951 р.), Іспанії (1953 р.) та Греції (1957 р.), які прийняли американські військово-морські бази на своїй території. Здобувши верх над Японією і ставши основним союзником Південної Кореї після війни на Корейському півострові, США отримали можливість розмістити свої бази на території цих держав. У 1951 р між США, Австралією і Новою Зеландією був утворений військовий

союз (АНЗЮС). Тоді ж була укріплена і модернізована військова база на що входить до складу США острові Гуам в західній частині Тихого океану [32].

Після припинення «холодної війни» глобальна присутність США ослабла в АТР, але посилилася на Близькому Сході. У 1992 р. за рішенням парламенту Філіппін на території країни були закриті дві найбільші бази США в регіоні. Щоб частково знизити негативний ефект від цієї втрати, в тому ж році США уклали угоду з Сінгапуром про використання військово-морської бази на його території. У зв'язку з погрозами, що виходили від Іраку та Ірану, починаючи з 1995 р. США отримали можливість стаціонарної присутності в північно-західній частині Індійського океану і в Перській затоці, досягнувши з Бахрейном і Кувейтом Угоди про створення військово-морських баз.

У травні 2012 р. Тихоокеанське командування США мало в цілому 325 тис. військовослужбовців, основна частина яких припадала на флот і корпус морської піхоти. Тихоокеанський флот США включав до свого складу 6 з 11 АУГ, близько 180 кораблів (66% всіх ВМС США), 1 500 літаків і близько 100 тис. військовослужбовців (важливо уточнити, що до складу Тихоокеанського командування входять три флоти – 3-й, 5-й і 7-й; 5-й флот несе бойове чергування в регіоні Перської затоки). В АТР розміщені 2/3 сил Корпусу морської піхоти США (близько 85 тис. осіб) і близько 10% сухопутних сил (60 тис. осіб) [28].

Слід враховувати, що ці значні сили розпорошені на величезному просторі Тихого і Індійського океанів. У ВМС США в різних частинах світу одночасно несуть службу обмежене число суден. Так, в травні 2012 р. тільки третина суден флоту несли бойове чергування (95 одиниць) і тільки 4 з 11 АУГ (дві в зоні Перської затоки, одна в Атлантичному, одна в Тихому океані). У зв'язку з тим, що Збройні сили і флот Китаю відмобілізовані і локально сконцентровані на його кордонах, в ході швидкоплинного локального зіткнення з угрупованням США в регіоні КНР може отримати тимчасову тактичну перевагу.

США враховують цю обставину, оголошуючи про програму скорочення військових витрат на найближчі десять років на суму 487 млрд дол. Під програму скорочення потраплять 2 з 11 авіаносних ударних груп (вартість будівництва одного авіаносця – близько 42 млрд дол.). Проте Вашингтон твердо заявляє, що скорочення військових витрат не позначиться на військовій присутності США в «критично важливому регіоні» АТР [47].

Уточнити регіональні пріоритети військової доктрини США в АТР дозволяє документ під назвою «стратегічне керівництво Тихоокеанського командування ЗС США». Згідно з цим документом, військова політика Сполучених Штатів в регіоні має п'ять пріоритетів: союзники і партнери, Китай, Індія, Північна Корея і транскордонні загрози. Перша із заявлених цілей-посилення військових альянсів і країн-партнерів. Особливу увагу приділено підтримці становлення Індії як «лідуючої і стабілізуючої сили в Південній Азії». Щодо Китаю формулювання інше: «сприяти визріванню відносин між військовими США і КНР», що, по суті, означає ведення мирогарантійної і моніторингової активності.

На тлі переорієнтації військових пріоритетів США в АТР Китай відчуває себе вразливо. Те, що у Вашингтоні розглядають як заохочення Китаю до «конструктивної ролі в регіоні», деякі американські міжнародники вважають шантажем. Насправді США запрошують КНР приєднатися до сформованої в регіоні системи безпеки, але на строго відведених ролях. У доступній для огляду перспективі Пекін не буде в змозі оскаржити цей стан речей. Головна загроза може виходити від тих клієнтів-партнерів США, які у своєму протистоянні з КНР можуть занадто буквально сприйняти гарантії безпеки, які їм видав Вашингтон.

3.2. Торговельно-економічні і політичні альянси США з державами регіону у рамках мінімізації їхньої залежності від КНР

В Азіатсько-тихоокеанському регіоні система американських двосторонніх альянсів, яку називають сан-франциською, або системою «осі і спиць» (hub and spokes), включає вісім держав: Японію, Австралію, Південну Корею, Філіппіни, Таїланд, Сінгапур, Нову Зеландію, Тайвань. Причому відносини з трьома останніми правильніше назвати військово-політичним партнерством або квазісоюзництвом, оскільки відсутні формальні договори про альянс з Вашингтоном. У той же час Сінгапур, Нова Зеландія і Тайвань підтримують з США тісне військово-політичне співробітництво і, очевидно, можуть розраховувати на пряму підтримку свого могутнього партнера в разі загрози з боку третьої держави [14].

Іноді до списку союзників і квазісоюзників Сполучених Штатів в АТР включають й інші країни. Найчастіше називають Індію, В'єтнам та Індонезію. Навряд чи це коректно: незважаючи на те, що дані держави все активніше співпрацюють з Америкою в ряді військово-політичних областей, їх партнерство з Вашингтоном носить обмежений і ситуативний характер. На відміну від восьми вищеназваних союзників Вашингтона Індія, В'єтнам та Індонезія не можуть розраховувати навіть на мінімальні гарантії безпеки з боку американців у разі серйозної зовнішньої загрози. Вірно і зворотне: Делі, Ханой і Джакарта аж ніяк не готові брати на себе зустрічні зобов'язання щодо захисту геополітичних інтересів США.

У роки холодної війни головним об'єктом, проти якого була націлена сан-франциська система, виступав СРСР та його комуністичні союзники. Розпад Радянського Союзу на деякий час поставив під сумнів сенс американоцентричних альянсів в АТР, проте вже до кінця 1990-х рр. місце нового об'єкта стримування міцно зайняв Китай, підйом і зростаючі амбіції якого почали викликати все більше побоювань як у його азіатських сусідів, так і у Сполучених Штатів [28].

Сан-франциська система відчуває сьогодні найбільш серйозний виклик з моменту свого формування на початку 1950-х рр. , що в першу чергу обумовлено мінливим співвідношенням сил між США і Китаєм.

Вашингтон робить ставку на логіку балансування, відповідно до якої країни, що знаходяться по сусідству з сильною і амбітною великою державою, шукають захист від потенційної загрози шляхом зміцнення зв'язків із зовнішніми державами. Зміцнення альянсів США з низкою ключових країн Східної Азії, яке спостерігається з кінця 1990-х рр., в якому азіатські союзники, мабуть, досі виявляли не меншу зацікавленість, ніж Вашингтон, свідчить про те, що балансування зберігає свою актуальність.

Однак зміцнення сан-франциської системи може досить швидко змінитися її ерозією. Пекін, який довгий час мирився з системою «осі і спиць», судячи з усього, взяв курс на її поступовий демонтаж. При цьому на руках у КНР значні козири: зростаючий економічний вплив і збільшується військова міць. Головне завдання китайської дипломатії полягає в тому, щоб, використовуючи економічні та силові важелі, переконати азіатських союзників Вашингтона, що збереження тісних відносин зі Сполученими Штатами несе їм більше витрат, ніж вигод. Найбільш лояльні союзники США, учасники, на думку Пекіна, в «оточенні Китаю», повинні бути готові до підвищеному ризику економічних санкцій і навіть військових конфліктів з Піднебесною, привід для яких можуть дати перш за все територіальні суперечки.

При цьому Пекін не завжди наполягає на тому, щоб його сусіди розірвали союзницькі договори з Вашингтоном. КНР цілком влаштує, якщо формально альянси збержуться, але при цьому втратять реальне військово-політичне наповнення і тим самим перестануть загрожувати безпеці Китаю – як це вже практично сталося з Таїландом.

Модель відносин Пекіна з його сусідами по Східній Азії, яка складається в даний час, включаючи ряд нинішніх союзників і партнерів США, набуває деяких спільних рис з феноменом фінляндизації [36].

Можливо, в Східній Азії існують навіть більш сприятливі умови для фінляндизації, ніж в Європі, якщо праві ті, хто стверджує, що східноазіатські держави історично схильні до співпраці з сильним Китаєм, а не до формування коаліцій проти нього.

Незважаючи на негативні конотації, які часто супроводжують це поняття, фінляндизація може стати оптимальним рішенням дилеми безпеки в Східній Азії, дозволяючи КНР задовольнити свої базові потреби в безпеці, а її сусідам – уникнути долі прифронтових держав у геополітичному суперництві між Вашингтоном і Пекіном.

Не можна заперечувати того, що фінляндизація веде до часткового обмеження суверенітету. Східноазіатським державам доведеться проводити свою політику (особливо в сфері безпеки) з постійною оглядкою на Китай і з урахуванням його побажань. Але слід пам'ятати, що їх ефективний суверенітет і так обмежений гегемонією *Pax Americana*. Не виключено, що умови *Pax Sinica* здадуться багатьом в Східній Азії набагато менш обтяжливими.

Фінляндизація Східної Азії відповідає в цілому і інтересам Росії. Вихід ключових країн регіону з-під стратегічного контролю Вашингтона послабить регіональну і глобальну гегемонію США, але в той же час не призведе до абсолютного домінування КНР в Азії, сприяючи таким чином становленню поліцентричного світопорядку [40].

Процес фінляндизації країн на китайській периферії тільки почався і не ясно, як довго він буде тривати і наскільки далеко зайде. Для створення пояси держав, що проводять по відношенню до Китаю політику дружнього нейтралітету, необхідна наявність як мінімум двох умов. По-перше, КНР повинна зберігати і нарощувати свою економічну вагу. Якщо економіка Піднебесної почне відчувати серйозні труднощі, Пекін позбудеться найважливішого важеля впливу на своїх сусідів. Проблеми, які накопичуються в китайській економіці, що стали очевидними в 2015 р., вказують на зростаючу ймовірність несприятливого для КНР сценарію. По-друге, Піднебесній

належить переконати країни Східної Азії, що стратегічної переваги США в регіоні більше не існує – як в силу співвідношення військових потенціалів, яке змінилося на користь Китаю, так і в силу психологічного «балансу рішучості», коли Вашингтон на відміну від Пекіна не схильний ризикувати і підвищувати ставки в небезпечній грі. Інакше кажучи, КНР повинна розвінчати репутацію Сполучених Штатів як головного гаранта регіональної безпеки (те, що американці називають терміном *credibility*) [19].

Поведінка Китаю в Південно-Китайському морі багато в чому вирішує саме це завдання.

Безсилля американців дати ефективний військово-політичну відповідь на китайську експансію в ЮКМ демонструє союзникам і партнерам Вашингтона знижується ступінь надійності його гарантій і зобов'язань щодо захисту статус-кво. Але не можна виключати і того, що у Вашингтоні рано чи пізно все ж приймуть рішення підвищити ставки і вступити в пряму конфронтацію з Пекіном в ЮКМ.

В умовах такої невизначеності найбільш вірогідним виглядає сценарій, при якому протягом наступних 10-15 років стратегічна ситуація в Східній Азії буде визначатися співіснуванням і поєднанням різноспрямованих тенденцій:

1. Балансування з метою стримування Китаю, в результаті якого відбувається зміцнення деяких старих і поява нових зв'язків і елементів в рамках американоцентричної системи «осі і спиць».

2. Хеджування, коли країни регіону намагаються максимально диверсифікувати свої стратегічні зв'язки, головним чином лавіруючи між двома основними полюсами сили – Пекіном і Вашингтоном.

3. Фінляндизація, коли в ближньому зарубіжжі КНР формується сфера її м'якого впливу з країн, які не є молодшими союзниками або сателітами Пекіна і навіть можуть формально числитися союзниками США, але при цьому утримуються від дій, які могли б завдати шкоди інтересам безпеки свого гігантського сусіда [43].

Таким чином, говорити про те, що зараз відбувається «повернення» США в АТР – не зовсім вірно, проголошена в 2011 році адміністрацією Б. Обами стратегія «повороту до Азії» швидше розставила нові акценти зовнішньої політики, на які буде робитися основна ставка як в середньостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Суть стратегії «повороту до Азії» включає в себе кілька основних елементів, на яких Сполучені Штати намагаються фокусувати всю свою увагу.

По-перше, це підвищення своєї ролі в багатосторонніх діалогових платформах в Азіатсько-тихоокеанському регіоні, особливо, асеаноцентричних структурах (таких як АРФ, СМО АСЕАН+8 і ВАС). Попередня адміністрація Дж. Буша-молодшого залишила несприятливий досвід вибудовування співпраці з АСЕАН, наприклад, держсекретар Кондоліза Райс пропустила Регіональний форум АСЕАН двічі протягом трьох років (у 2003 і 2005 рр), а президент Буш пропустив запланований саміт США-АСЕАН в Сінгапурі в 2007 році. Після такого прояву неухвилю до діяльності Асоціації, Бараку Обамі потрібно було докласти зусиль, щоб довести свою готовність сприймати АСЕАН та його багатосторонні структури всерйоз [25].

В даному питанні були досягнуті серйозні успіхи. Барак Обама став першим американським президентом, який взяв участь у Східноазіатському саміті в 2011 році (для чого Вашингтон приєднався до Договору про дружбу і співпрацю з країнами Південно-Східної Азії). Крім того, США беруть активну участь у діяльності АРФ і Раді міністрів оборони АСЕАН+8 (незважаючи на невисокий рівень ефективності інститутів в силу їх концептуальних основ). На минулорічному саміті США-АСЕАН в Малайзії було прийнято спільне рішення про створення «стратегічного партнерства США-АСЕАН». Одним з останніх кроків у вибудовуванні довіри та ефективного діалогу між США і країнами Асоціації є проведення в лютому 2016 року саміту США – АСЕАН, який пройшов в Каліфорнії [28].

По-друге, це поглиблення економічного співробітництва з країнами АТР. США завжди відігравали значиму роль в економіці країн регіону, але

політика «перебалансування» надало масу додаткових можливостей для стимулювання власного економічного зростання. Головним чином, це пов'язано з можливостями експорту на великі ринки країн Північно-Східної та Південно-Східної Азії, в поєднанні з розвитком внутрішніх ринків таких гігантів як Китай та Індія. Режими вільної торгівлі являють собою ефективний інструмент, який може бути активно використаний для досягнення поставлених цілей (на сьогоднішній день Сполучені Штати мають режими вільної торгівлі з Австралією, Сінгапуром і Південною Кореєю). Головним економічним проектом в АТР, який набув особливого значення в період адміністрації Б. Обами, є Транстихоокеанське партнерство, покликане закріпити правила і стандарти регулювання торгового співробітництва, вигідні для Сполучених Штатів (на сьогоднішній день угода про ТТП підписана на міністерському рівні і включає в себе 12 країн, у тому числі Австралія і Японія; зацікавленість проявляють Філіппіни і Південна Корея).

По-третє, вибудовування такої політики взаємодії з Китаєм, при якій можна було б здійснювати як співробітництво у сфері економіки і безпеки, так і стримування зростаючих китайських військово-політичних амбіцій. Не секрет, що одним з головних викликів для США в XXI столітті є піднесення КНР, яка, на думку Вашингтона, буде докладати всіх зусиль для того, щоб зробити АТР «своєю» сферою впливу і вибудувати такий міжнародний порядок, при якому в Центрі б знаходився сам Китай, а США були б витіснені на позиції периферії. Природно, такий сценарій неприйнятний для Сполучених Штатів, які намагаються зміцнити свої лідируючі глобальні позиції через домінування на регіональному рівні. Геостратегічне суперництво загрожує двома крайнощами: перше – це залучення та інтеграція Китаю в орієнтовану на США структуру міжнародної взаємодії, що буде здійснюватися також на умовах Сполучених Штатів (прикладом можна вважати запропонований Вашингтоном в 2009 році формат взаємодії «G2» або велика двійка); інша крайність – відмова від політичного діалогу між країнами

і перехід до повноцінної політики стримування Китаю і подальшої конфронтації [38].

Видається, що жоден з варіантів розвитку подій у середньостроковій перспективі не здійснимо. У відносинах між країнами буде спостерігатися крихке балансування. З одного боку, ймовірно зміцнення економічної взаємозалежності між Китаєм і США, а також Китаєм та іншими країнами регіону, просування комплексного політичного діалогу в рамках багатосторонніх майданчиків з акцентом на нетрадиційні загрози безпеці, з іншого боку – нарощування військового потенціалу, гонка озброєнь між країнами регіону і посилення геостратегічного суперництва між Китаєм і США.

Таким чином, стримування Китаю є одним з основних мотивів американської політики «повороту в Азію», який здійснюється, головним чином, через посилення своєї американоцентричної системи безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, що представляє з себе систему військово-політичних американських альянсів.

Тому четвертим і одним з ключових елементів американської політики «повороту в Азію» є модифікація і посилення своїх військово-політичних альянсів.

Система американських альянсів, або система «осі і спиць» (hub-and-spoke system), центром якої є Сполучені Штати, а по краях – головні стратегічні союзники (Японія, Південна Корея, Філіппіни, Таїланд і Австралія) почала вибудовуватися після Другої світової війни і не зазнала на собі великих змін по сьогоднішній день. Цікаво, що спочатку створення системи було обумовлено стурбованістю Пентагону з приводу можливого відходу деяких країн Азії з ексклюзивної сфери впливу США. Однак тепер така політика більше нагадує спробу стратегічного оточення Китаю шляхом зміцнення альянсів зі своїми прямими союзниками і дружніми США країнами. За версією полковника ВПС НВАК і відомого китайського військового журналіста Дай Сю, оточення Китаю замкнулося практично з усіх боків (крім Росії і

Центральної Азії). Таким шляхом Вашингтон намагається закріпити американоцентричну систему безпеки в регіоні, спираючись на те, що саме такий порядок гарантував стабільність під час і після холодної війни. Крім того, такий порядок забезпечував сприятливе середовище для економічного розвитку, яка стала необхідною умовою для становлення нових індустріальних країн першої (Гонконг, Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань) і другої (Малайзія, Таїланд, Філіппіни, Індонезія) хвилі, своєрідним каркасом для побудови багатостороннього співробітництва, в тому числі створення основного регіонального торгового форуму АТЕС [33].

У новій Стратегії національної безпеки США 2015 року йдеться про те, що Сполучені Штати будуть продовжувати процес модернізації двосторонніх альянсів, при цьому сприяючи зміцненню військово-політичних зв'язків між ними. Японія, Південна Корея і Австралія, так само як і близький американський партнер Нова Зеландія, залишаються зразком взаємодії, в той час як США активізують свої зв'язки з Філіппінами і зберігають зв'язки з Таїландом.

Однією з головних особливостей системи американських альянсів на сучасному етапі є активізація військово-політичного співробітництва між «спицями» без безпосередньої участі Сполучених Штатів, у тому числі у форматі багатостороннього співробітництва, що надає системі завершеного вигляду. Особливо це простежується на взаємодії Японії та Австралії, а також Японії та Республіки Філіппіни. У той же час, між деякими елементами системи існують глибокі розбіжності, що перешкоджає вибудовуванню довіри і військово-політичному співробітництву (наприклад, між Японією і Південною Кореєю в силу територіальної суперечки і проблем історичної пам'яті).

3.3. Стимулювання США внутрішніх демократичних реформ у третіх країнах АТР як чинник протидії авторитарному впливу КНР і РФ

Обширність АТР, політична, соціальна і культурна різноманітність країн, які входять в нього, наявність між ними суперечностей і нерегульованих суперечок з багатьох питань фактично виключають можливість створення тут загальноазіатських міждержавних інститутів за типом європейських (ОБСЄ, Євросоюз, НАТО), які консолідували б «під одним прапором» переважну більшість країн регіону. Всі минулі і нинішні ідеї – російські, американські або китайські – азіатами так чи інакше відводилися.

Так само, зондажні спроби англосаксів створити закриті військові блоки або організації з питань безпеки зазнали невдачі, особливо після розпаду біполярного світу. Після кризи 1997 р. тут склався консенсус на користь пріоритету «азіатської ініціативи», який передбачає, що головним генератором стратегій в питаннях інституційного будівництва в АТР будуть країни АСЕАН [22].

В АТР реалізуються і інші механізми взаємодії по питань безпеки, перш за все система американських військовополітичних союзів, яка досить міцно і вагомо інтегрована в загальнорегіональний контекст. Разом з тим, саме інститути АСЕАН розглядаються як структуроутворюючі, враховуючи їх можливості виходу на консенсусні рішення та обмеження домагань глобальних гравців на «особливий статус» або домінування.

У більш конкретному плані передбачалося, що азіатський процес повинен носити поступовий характер з акцентом на пошук м'яких форм міжрегіональної взаємодії з питань безпеки і співробітництва при категоричній відмові від створення в рамках майбутніх механізмів наднаціональних органів.

Інші характерні особливості:

– стихійний характер азіатського процесу, при якому нові структури дублювали раніше створені, а їх сфери діяльності і коло розв'язуваних завдань тісно перетиналися;

– периферійна роль в їх організації великих держав, Японії та англосаксонських країн регіону, які, як правило, вбудовувалися в нові механізми на подальшому етапі і спочатку не брали участі у визначенні правил гри;

– регіональні механізми були орієнтовані переважно на вирішення прагматичних завдань сприяння економічному зростанню країн-учасниць в умовах зовнішньої стабільності. Тема загроз безпеці хоча і займала важливе місце на порядку денному, розглядалася не стільки як іманентний виклик, скільки під кутом зору ризиків, які бажано купірувати з метою створення більш сприятливої атмосфери для співпраці. При цьому ієрархія і перелік загроз для більшості носила досить розпливчастий і розмитий характер. Останнім часом одним з небагатьох точкових джерел загроз у сприйнятті азіатів стала діяльність Північної Кореї в ракетно-ядерній галузі;

– значення універсальних цінностей (ліберальна демократія, права людина та ін.) азіатами визнавалося, але, на відміну від Європи, вони не становили сполучних скреп для регіональної інтеграції. Досі проглядається прихований конфлікт між двома підходами: ліберальна економіка в поєднанні з авторитарною політичною моделлю і вільна ринкова економіка + політична демократія [39].

Сучасну архітектуру взаємодії з питань безпеки і співробітництва визначають АРФ і ВАС. Особливу роль на «макрорегіональному» рівні грає форум АТЕС.

Інші створені в регіоні міждержавні політичні інструменти, такі як діалог щодо співпраці в Азії, нарада по взаємодії і заходам довіри в Азії та ін., на даному етапі не зуміли знайти свій унікальний профіль і зарекомендувати себе в якості ефективно діючих механізмів. Тому доцільність їх подальшого «паралельного» існування знаходиться під великим питанням.

Окреме, хоча і важливе, питання – перспективи створення міждержавного формату для Північно-Східної Азії для узгодження основних норм і правил спілкування, а також підходів до врегулювання складних проблем безпеки в субрегіоні.

Формально домовленість про створення такого механізму була досягнута на шестисторонніх переговорах по ЯПКП в 2008 році. Відповідна робоча група, створена під головуванням Росії, аж до березня 2009 року провела три засідання з метою налагодження такої роботи, однак після її провалу все було зупинено. В даний час ніхто з учасників, крім Москви, не висловлює реальної зацікавленості в поновленні такої роботи. Одна з причин (крім небажання багатьох віддавати ініціативу в руки Росії – відсутність ясності в тому, якими конкретними питаннями, якщо не брати до уваги північнокорейських тим, буде займатися цей гіпотетичний механізм. Вся робота застрягла на стадії розробки та узгодження керівних принципів взаємовідносин держав регіону, зведенням яких воєдино займалася російська сторона при апатичній ролі інших партнерів [34].

В умовах затяжної паузи з альтернативним проектом в даній області виступила РК, яка внесла «Ініціативу по зміцненню миру і співпраці в СВА».

Пропонувалося почати багатосторонню співпрацю в «легких» сферах – з питань нових і нетрадиційних загроз безпеці, з тим щоб потім перейти до більш складних питань, включаючи заходи довіри та інші аспекти військово-політичної координації. У 2014-2016 рр. відбулось три міжурядові наради на експертному рівні, які практичних результатів не дали. Робота зупинилася, а потім і зовсім була згорнута через після імпічменту Пак Кин Хе.

Таким чином, на тлі політичних амбіцій окремих гравців у справі організації багатосторонньої взаємодії в СВА реальна робота на цьому напрямку по суті не починалася через жорстку заангажованість держав на свої інтереси, а головне – невизначеності перспектив з вирішенням ключової для субрегіону корейської проблеми.

В рамках першої та «полупторної» доріжок найбільш значущими були такі майданчики як «СМОА плюс», діалог Шангрила, Сяньшанський форум. За участю представників міністерств оборони азіатських держав (склад варіювався) і представників експертної спільноти обговорюються основні проблеми регіональної безпеки, зміцнення взаємної довіри, а також розвитку контактів і співробітництва по військовій лінії.

Важливий аспект – ведення зовнішньополітичної пропаганди. Так, в ході 7-го Сяньшанського форуму (жовтень 2016 р.) КНР і Росія провели спільний брифінг з метою протидії планам США з розміщення комплексів ПРО в Південній Кореї [41].

На субрегіональному рівні роль інституту, що відноситься до «полупторної» доріжки, виконував діалог щодо співпраці в СВА (шість країн). Головне питання – обговорення проблематики безпеки на Корейському півострові. Цінність цього формату вбачають в участі в його роботі представників МЗС КНДР, що створює можливість для підтримки напівофіційних контактів з північнокорейцями в умовах відсутності інших переговорних каналів.

На рівні «другої доріжки» одним з помітних механізмів багатостороннього діалогу є Азіатсько-Тихоокеанський рада співробітництва з безпеки, учасники якого займаються просуванням ідей, які поки ще не дозріли для винесення на офіційний рівень. У їх числі такі теми, як вдосконалення інституційної структури регіону; взаємодія між існуючими форматами; перспективи створення більш ефективних міждержавних інструментів в області безпеки. За фактом, АТССБ цілком відбувся як корисний дискусійний клуб, проте практичних результатів його діяльності поки не помітно.

Таким чином, до теперішнього часу в регіоні склалася строката і хаотична мережа багатосторонніх інститутів по питань безпеки. Незважаючи на те, що їх повістка передбачає розвиток взаємодії з багатьох важливих тем, таким як заходи довіри і превентивна дипломатія, слабким моментом

залишається те, що, на відміну від військово-політичних альянсів США зі своїми азіатськими союзниками, тут відсутній такий важливий фактор консолідації, як режим гарантій безпеки для країн-учасниць.

Крім того, азіатські структури за своїм статусом і умовам діяльності не можуть бути механізмами врегулювання регіональних конфліктів і кризових ситуацій. Всі рішення приймаються консенсусом, а їх виконання делегується на національний рівень. Це в принципі прийнятно на даному етапі, коли рівень міжнародної напруженості в регіоні залишається досить низьким, а в регіоні фактично відсутні жорсткі рубежі протистояння між державами (за винятком конфлікту на Корейському півострові).

Проте, система і принципи роботи азіатських інститутів уразливі в разі появи серйозних військових, політичних або економічних викликів загальнорегіонального масштабу, що відразу поставило б ребром питання про адекватність і навіть життєздатності більшості діючих механізмів. Один з прикладів, який аж ніяк не виглядає повною утопією, – гострий спалах політичного і релігійного екстремізму або швидке поширення терористичної загрози в АТР з районів ближнього і Середнього Сходу.

Інший можливий сюжет – реконфігурація американокитайських відносин (тісне партнерство за формулою G-2 або гостре протистояння). При будь-якому з цих розкладів асеаноцентричним структурам загрожує серйозне випробування на міцність, аж до повної маргіналізації, як це сталося з рухом неприєднання після закінчення холодної війни і розпадом Радянського Союзу. В цьому випадку велика ймовірність «розтягування» нинішніх азіатських угруповань по двох таборах – китайському та американському [7].

У разі реалізації гіпотетичних несприятливих сценаріїв в АТР можливо практично повне переформатування діяльності асеаноцентричних форматів. Можливо, буде потрібно створення оновленої організації, рівновіддаленої від КНР і США, – з жорстким каркасом, з наднаціональними органами і функціями. Не виключені перегляд характеру взаємин з мега-гравцями і розвиненими країнами регіону; ліквідація або злиття паралельно діючих

форматів; оптимізація їх порядку; виділення військових і поліцейських формувань з підпорядкуванням загальному командуванню.

Втім, в осяжній перспективі все це представляється малореальним як з точки зору відсутності форс-мажорних обставин, так і через загострених почуттів національного суверенітету та ідентичності, властивих країнам, що працюють на відцентрові тенденції.

Ще одна обговорювана опція – створення загальнорегіональної системи колективної безпеки (неясно, в яких географічних кордонах) – представляється утопічною через різноманітність інтересів потенційних учасників, серйозних протиріч між багатьма з них і небажанням більшості пов'язувати себе зовнішніми зобов'язаннями. У майбутньому, однак, інтегруючими факторами, виправдовують рух до подібної співпраці, могла б стати поява масштабної і загальної для всіх загрози, включаючи тероризм або, наприклад, природні, техногенні катаклізми.

На зміну досить статичній і «споглядальній» політиці США в регіоні, яка проводилася в нульові роки, в період адміністрації Б. Обама був проголошений курс на стратегічний розворот американської зовнішньої політики в бік АТР [37].

Обґрунтування зміни курсу було сформульовано наступним чином. Процеси економічного і політичного розвитку протікають тут все більш бурхливими темпами, але на цьому тлі зберігається невизначеність подальших перспектив, виникають серйозні виклики і конфліктні ситуації. В умовах відсутності адекватних механізмів регіональної координації США покликані взяти на себе роль «диригента оркестру», що забезпечує підтримку адекватної «системи управління» (management) і збереження ієрархії «балансів» в АТР.

Безумовно, одним з головних спонукальних мотивів для «переоцінки цінностей» стало стрімке піднесення Китаю, який, швидко завершивши процес вбудовування в регіональні тренди, фактично став претендувати на роль одного з гегемонів, здатного похитнути позиції США в цьому районі світу.

Нова Азіатська доктрина Вашингтона в узагальненому вигляді зводилася до наступних основних положень:

– Створення більш гнучкої і диверсифікованої системи взаємовідносин з союзниками. У розрахунку на перспективу сукупність американських двосторонніх альянсів у регіоні мислилася як свого роду Тихоокеанське кільце, в рамках якого Вашингтон відіграв би ключову роль у проведенні політики безпеки, але при більш ініціативній ролі своїх «молодших партнерів».

– Вибудовування більш великої системи партнерств з ключовими і близькими за духом гравцями в регіоні (Індія, Нова Зеландія, країни ЮВА і південній частині тихоокеанського басейну). Мета – утворення «другого поясу» для просування американських інтересів.

– Більш чітке визначення алгоритму взаємовідносин з Китаєм, що передбачає розвиток економічного і обмеженої політичної взаємодії при стримуванні амбіцій Пекіна в тих областях, де це суперечило б американським інтересам.

– М'яке купірування всіх можливих спроб третіх країн, насамперед Росії, ініціювати створення широких регіональних організацій з проблем безпеки, альтернативних американоцентричній системі. Як виняток допускалося створення подібного механізму для паля, як для найбільш «проблемного» субрегіону з метою організації додаткового важеля тиску на КНДР і, можливо, для спонукання Пекіна для проведення більш транспарентної політики.

– Боротьба проти торговельного протекціонізму та забезпечення економічних інтересів США за рахунок вибудовування замкнутої на Америку системи Транстихоокеанського партнерства.

– В області багатосторонньої дипломатії акцент на більш активну участь в азіатських інститутах – як по міждержавній лінії, так і в рамках «полуторної» і «другої» доріжок – з метою забезпечення їх еволюції в напрямку, що відповідає американським інтересам.

– Диверсифікація та зміцнення військового потенціалу США в регіоні. З посиленням на зростаючу конфліктність ставилося завдання нарощування військової присутності США, особливо в СВА і на південному напрямку, а також розширення доступу в морські порти і військові бази дружніх країн Тихоокеанського басейну.

– Більш інтенсивна робота з просування в регіоні «американських цінностей», включаючи зусилля з надання допомоги державам, які переживають перехідний період, у справі зміцнення демократичних інститутів влади, розвитку громадянського суспільства [30].

Після десяти років з часу вибору цього курсу (осінь 2011 р.) його розробники відзначають наступні позитивні результати:

- підписання договору про дружбу і співробітництво з АСЕАН;
- активізація участі в АРФ та АТЕС;
- приєднання до ВАС;
- продовження багатопланового діалогу з КНР, що дозволив визначити напрямки співпраці і одночасно уникати поглиблення протиріч з конфліктних питань;
- «відкриття» М'янми і залучення бірманської хунти в процес політичних реформ як результат цілеспрямованої політики поширення «універсальних цінностей» [43].

У числі важливих досягнень згадують також становлення Тристоронньої союзницької структури США-РК-Японія, насамперед, з питань координації політики щодо Північної Кореї. Цей досвід був важливий і в більш глибокому політичному розрізі – як обкатка моделі «вузько форматної» структури під егідою США для вирішення конкретних регіональних проблем, в даному випадку ядерної безпеки на Корейському півострові.

Для обґрунтування успішності здійснюваної стратегії Держдепартаментом наводилися посилання на дані опитувань громадської думки, згідно з якими до 80% респондентів у середовищі політичних еліт країн Азії висловлювалися на користь збереження американського лідерства в

регіоні, а більше половини – раділи нарощуванню американської військової присутності.

Разом з тим діячі адміністрації Б. Обама упирали на те, що за короткий період часу настільки масштабна і насичена програма дій могла дати тільки «перші сходи». Програма конструювалася в розрахунку на довгострокову перспективу і була покликана носити надпартійний характер, щоб її реалізація тривала незалежно від того, яка партія і який лідер опиниться при владі за підсумками чергових президентських виборів.

Разом з тим стратегія розвороту неодноразово піддавалася ґрунтовній критиці, особливо в період президентської виборчої кампанії 2016 року. Її опоненти в політичних і в експертних колах наголошували на тому, що Америці не під силу проводити однаково активну і ефективну політику відразу на трьох театрах дій: близькосхідному і Азіатсько-тихоокеанському. Вказують, зокрема, на обтяжливість для національного бюджету і небезпеку перенапруги сил. С іншого боку, найбільш консервативна частина американської політичної еліти дотримувалася думки, що великі держави не повинні здійснювати розвороти або інші «кульбіти» в своїй зовнішньополітичній стратегії, оскільки їхня політика щодо визначення носить фундаментальний характер.

У більш конкретному плані висловлювалися претензії, що адміністрація Обама не змогла вжити рішучих дій для стримування китайської економічної експансії, що призвела до витоку прямих інвестицій на тлі колосального дефіциту в двосторонніх торговельних зв'язках з КНР. Однією з найбільш помітних невдач була названа нездатність Білого Дому зупинити розростання військово-політичної кризи на Корейському півострові, запобігти реалізацію Пхеньяном ракетно-ядерних програм.

Теза про необхідність збереження американського лідерства ніким не оскаржувалася, але піднімалося питання про більш справедливий розподіл тягара відповідальності між США та їх союзниками.

Не заперечуючи базову тезу про необхідність збереження за Америкою лідируючих позицій в АТР, опоненти демократичної адміністрації висловлювалися за те, щоб політика, що проводиться в регіоні, стала більш практичною, раціональною і будувалася б на розумному розподілі тягаря відповідальності між Вашингтоном та його союзниками і близькими партнерами. Ці настрої особливо посилювалися на тлі ускладнення ситуації на Близькому Сході в результаті сирійського конфлікту і діяльності ІДІЛ, що гостро ставило питання про перерозподіл зовнішньополітичних і силових ресурсів США [21].

Передбачалося, що США не зможуть дозволити собі підключитися до вирішення всіх регіональних проблем, а повинні вести більш «прицільну» політику, заточену на ті цілі і завдання, які відповідають життєво важливим американським інтересам. Це, зокрема, захист національного ринку від агресивної політики конкурентів; виправлення торгових дисбалансів з тихоокеанськими партнерами; надійне купірування загроз, таких як Північнокорейська; забезпечення безпеки морських торгових шляхів.

Оперативне регулювання цих питань замість «стратегічної бездіяльності» Обама дозволило б вирішувати виникаючі кризи і конфлікти інтересів, не чекаючи, поки вони розвинуться до небезпечної стадії.

Багато з цих міркувань були враховані і взяті на озброєння Трампом у його виборчій програмі. Хоча його конкретні підходи до азіатських «сюжетів» поки не цілком сформувалися, на чільне місце, цілком ймовірно, буде поставлена економічна дипломатія.

У принциповому плані і в розрахунку на перспективу мова може йти про підготовку «великої угоди» з Китаєм, яка поряд з торгово-фінансовою та інвестиційною повісткою теоретично включала б і якісь домовленості щодо регіональних політичних сюжетах і питаннях безпеки. Альтернатива цьому – торгові війни і протиборство за лідерство в АТР, що стало б найгіршим сценарієм, що веде до виснаження ресурсів обох країн. З іншого боку, труднощі вирішення такої гіпотетичної задачі цілком очевидне [28].

У середньостроковій і більш віддаленій перспективі політика США в АТР буде визначатися такими факторами як стан американської економіки і як похідне – ресурсної бази, необхідність відволікання останньої для вирішення нагальних завдань в інших регіонах (Близький і Середній Схід), взаємини з Китаєм і наявність загроз безпеці, як військового, так і нетрадиційного характеру.

Можна припустити, що Вашингтон буде зацікавлений в вибудовуванні більш раціональної і менш витратної моделі своєї присутності в регіоні, що передбачає безпосередню залученість тільки в ті питання і ситуації, де це буде реально необхідно з точки зору національних інтересів США. Крім чисто економічної проблематики, на порядку денному залишаться такі сюжети, як Тайвань, ситуація на Корейському півострові, міжнародні протоки і маршрути транспортування вуглеводнів.

США будуть прагнути залишатися найвпливовішим гравцем у регіоні, у всякому разі в питаннях забезпечення безпеки і стабільності, однак тягар відповідальності за реалізацію цього завдання буде перерозподілятися більш рівномірно при активній участі близьких партнерів і союзників. Це вимагатиме створення досить гнучкої і на даному етапі не формалізованої мережі взаємин, розташовує координаційними механізмами і можливостями оперативного реагування на виникаючі виклики. Число учасників може варіюватися, однак найбільш стійким ядром можуть стати такі країни як Японія, Південна Корея, Австралія, В'єтнам, Таїланд, Філіппіни, а також Сінгапур [19].

Можливо, розрахунок буде робитися на те, що в разі стрибкоподібного зростання регіональної напруженості, появи нових або загострення старих загроз, дана латентна структура буде активована і формалізована з тим, щоб стати реально діючим інструментом регіональної безпеки.

Для Джо Байдена одним з головних стратегічних питань залишатиметься вибір довготривалого алгоритму взаємовідносин з КНР. Іншими словами, що краще для Америки: визнати вихід Пекіна на позиції

другого після США азіатського лідера і на основі такого розуміння налагоджувати взаємодію з Китаєм, якщо той, звичайно, погодиться з виробленням взаємоприйнятних «правил гри». Або ж проводити політику стримування, вибудовувати коаліції для купірування політичних амбіцій КНР, ослаблення його міжнародних і внутрішніх позицій. В США є впливові прихильники обох точок зору, хоча співвідношення сил між ними поступово змінюється на користь перших.

З цієї точки зору в подальшому корисно розглянути і спрогнозувати можливий зміст гіпотетичної «великої угоди» між Вашингтоном і Пекіном як вирішального чинника в встановленні нового регіонального балансу, тим більше що така опція надасть безпосередній вплив на перспективи політичного і економічного вбудовування Росії в Азіатсько-Тихоокеанські процеси.

ВИСНОВКИ

Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР) – це вузол перетину економічних, геополітичних, військово-стратегічних, демографічних, гецивілізаційних інтересів провідних держав світу, в першу чергу, Росії, США, Китаю, Японії. В даний час АТР переживає період глибокої структурної трансформації, яка охоплює всі сфери життєдіяльності: політику, економіку, безпеку. Значно зросла роль АТР у міжнародних справах. Присутність традиційних східних культур і світових цивілізацій, сплетених в тугий клубок гострих міждержавних протиріч, зростання амбіцій ряду держав регіону, наявність взаємних претензій дозволяють говорити про регіон як про конфліктогенну зону. АТР увібрав в себе, як мінімум, три-чотири регіональні сили і світовий (США) центр.

Інтерес до цього регіону пояснюється низкою важливих обставин. Це, перш за все, вигідне геополітичне і геостратегічне положення. Крім того, на території регіону проживає більше 40% населення планети, виробляється більше половини загальносвітового валового продукту, реалізується більше 50% загального обсягу світової торгівлі. Країнам АТР характерні найбільш високі темпи економічного зростання. США, Японія, Китай, Сінгапур, Тайвань входять в десятку провідних економічних держав світу. Додамо до цього наявність держав, що стрімко набирають економічну, політичну і військову вагу, таких, як Республіка Корея, Австралія та ін. Ряд цих держав може претендувати як на роль лідера в регіоні, так і, при певному збігу обставин, стати лідером у світовій політиці (або втратити лідерство, що може статися навіть з США). Вони мають важливе геополітичне і геостратегічне положення, великі політичні, економічні і торгові інтереси в регіоні і в світі, володіючи при цьому потужним потенціалом для їх реалізації. Ці фактори обумовлюють прагнення держави АТР до активних дій у світовій політиці.

Система військових альянсів є важливою опорою, на якій США зберігають своє лідерство в Азіатсько-тихоокеанському регіоні. При реалізації

стратегії «відновлення рівноваги» США посилюють свій вплив на основних союзників, просуваючи власний порядок денний в галузі торгівлі, інвестицій, реагуючи на глобальні та регіональні проблеми безпеки.

Слід зазначити, що кроки США щодо зміцнення Азіатсько-тихоокеанських альянсів обмежені внутрішнім розвитком і стратегічним вибором США їх Азіатсько-тихоокеанських союзників, що ускладнює проведення будь-яких кардинальних змін в найближчому майбутньому в стратегічній концепції США в АТР.

Китай дотримується оборонної національної політики і стратегічної концепції активної оборони. Система альянсів США в значній мірі є також оборонною системою, спрямованою на підтримку статус-кво.

Територіальні суперечки, що існують між Китаєм і деякими союзниками США, не становлять загрози для виживання будь-якої залученої сторони. Незважаючи на конкуренцію і розбіжності, всі залучені сторони переслідують одну стратегічну мету – підтримання миру та запобігання конфліктам у регіоні.

Сьогодні Сполучені Штати і Китай намагаються уникати небажаних конфліктів і непотрібної ескалації, тому що у обох сторін є розуміння, що будь-яка форма збройного конфлікту, випадкова або навмисна, може призвести до потенційному ядерному зіткненню.

Певні зусилля робляться для запобігання можливих військових конфліктів та здійснення контролю за кризами. Тим не менш, китайські експерти і аналітики виступаю з пропозицією про те, що в доповненні до існуючих механізмів кризової комунікації між Міністерством оборони США і китайським Міністерством оборони, необхідно створити додаткові канали зв'язку на рівні об'єднаного штабу, регіонального командування, служб і фронтових військ, щоб забезпечити своєчасну комунікацію в кризових ситуаціях і сприяти зниженню ризиків.

Беручи до уваги, що військовий аспект китайсько-американських відносин є найбільш спірним за своєю природою і важким у зверненні, жодна

зі сторін не покладає на нього великі надії. У той же час у обох держав є розуміння того, що необхідно управляти цими відносинами, з метою зменшити невизначеність, запевнити в стратегічних намірах про ненапад одне на одного і зміцнити впевненість у тому, що два військових відомства можуть працювати рука об руку для підтримки регіональної та глобальної стабільності США в найближчому майбутньому будуть як і раніше грати домінуючу роль, оскільки вони коригують напрямок і інтенсивність військових розгортань в АТР і вирішують питання про нарощування Збройних сил своїх союзників шляхом надання військової допомоги та політичної підтримки, а система альянсів США надаватиме тривалий вплив на розвиток китайсько-американських відносин і підтримки балансу сил в регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранова Н. Східна Азія у доктринальних засадах тихоокеанської політики США (кінець 1990-х – 2000-і рр.) / Н. Баранова // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2002. – Вип. 36. – Ч.ІІ. – С. 76–78
2. Головань О. О. Еволюція зовнішньої політики США на початку ХХІ століття : Дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв, 2016. 202 с/
3. Головченко В. І. Американсько-китайські взаємини й формування поліцентричної системи міжнародних відносин [Електронний ресурс] / В. І. Головченко // США і світ ХХІ століття. Колективна монографія пам'яті Є. Камінського. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://zavantag.com/docs/3635/index-476348.html#1076083>.
4. Головченко В.І. Геополітичні й безпекові інтереси США в Східній Азії // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка : Міжнародні відносини. – Вип. 43. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2015. – С. 7-9.
5. Гончар Б., Гончар Ю. Концепція американського світового лідерства у зовнішній політиці Б. Обама // США і світ: ХХІ століття. Колективна монографія пам'яті Є. Камінського. – К., 2012; Погорська І., Лакішик Д. Зовнішня політика адміністрації Б. Обама в контексті американського глобального лідерства // Проблеми міжнародних відносин. – 2011. – № 2. – С. 179-192, ін
6. Городня Н. Азійсько-тихоокеанська політика адміністрації Б. Обама / Н. Городня. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 6 (241). – С. 17–24.
7. Городня Н. Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в постбіполярний період // Проблеми міжнародних відносин. – 2011. – № 2. – С. 89-105.

8. Дикареєв О. І. Антикризисні стратегії китайської дипломатії: [монографія] / О. І. Дикареєв. – К.: Кафедра, 2012. – 374 с.
9. Дудко І. Д. Національні інтереси США в постбіполярному світі: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 208 с.
10. Дудко І. Д., Погорелова І. С. Китай у політиці США: до питання про стратегічні орієнтири адміністрації Б. Обами // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2016. – Вип. 23(2). – С. 66-71
11. Каспрук В. Америка повертається в Південно-Східну Азію / В. Каспрук // Український тиждень. – 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/World/36177>.
12. Лещенко Л. А. Поліцентризм та мультикультуралізм як визначальні риси азійської версії глобалізації [Текст] / Л. А. Лещенко // Дослідження світової політики. – Вип. 1 (54). – К., 2011. – С. 222–242.
13. Мазур О. Геополітичний чинник зовнішньополітичної стратегії США: теоретико-прикладний аспект // Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство. Ч. 2 : зб. матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15.05.2015). Львів : Центр американських студій ФМВ ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С. 63-70.
14. Макар Ю., Федуняк С. Політика США у сфері безпеки в регіоні нових незалежних держав // Зовнішні справи. 2013. № 11. С. 38-41.
15. Погорська І. І. Зовнішня політика адміністрації Б. Обами в контексті американського глобального лідерства [Електронний ресурс] / І. І. Погорська, Д. М. Лакішик // Проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/58945>.
16. Політологія: Академічний курс / М.І. Панов (керівн. авт. кол.). – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – С. 454.

- 17.Пронь С. В. Японія-США-Росія: співробітництво та суперництво в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. 1951–2007 роки / С. В. Пронь. – Миколаїв: ТОВ «Видавництво «Сова», 2008. – 296 с.
- 18.Пронь С. Нова «модель безпеки» в азійсько-тихоокеанському регіоні та американсько-японські відносини // Дослідження світової політики. – 2003. – Вип. 22. – С. 190-196
- 19.Саммит АТЭС в Пекине - 2014 завершён, страны-участницы договорились развивать "интернет-экономику" и сворачивать меры протекционизма [Електронний ресурс] // 2014 – Режим доступу до ресурсу: <https://www.fontanka.ru/2014/11/11/195/?mobile=false>.
20. Саммит АТЭС прошёл по сценарию Пекина [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://p.dw.com/p/1DlrU>
- 21.Таран М. Новий зміст “старих” проблем (Американо-китайські відносини) // Політика і час. – 2003. – №8. – С.76-82.
- 22.Франчу Н. Політика США в Східній Азії в умовах постбіполярності : дис. канд. політ. наук / Франчу Н. – Київ, 2002. – 190 с.
- 23.Шевчук О. В. Китай між США та Росією: геостратегічні відносини: Монографія / О. В. Шевчук. – Миколаїв: ТОВ «Фірма Іліон», 2008. – 448 с.
- 24.Шевчук О.В. Система безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону: фактори формування та тенденції розвитку: Монографія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 200 с.
- 25.Шергін С. Тихоокеанська стратегія Вашингтона: від Клінтона до Обами / С. Шергін // Дослідження світової політики: Зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 4 (57). – С. 28-36.
- 26.Яковина И. Путин назвал США сделав Россией колонией Китая [Електронний ресурс] / И. Яковина. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://nv.ua/publications/putin-nazlo-ssha-sdelal-rossiyu-koloniey-kitaya-20130.html>

27. Buzan B. *Regions and Powers. The Structure of International Security* / B. Buzan, O. Waever., 2003. – 570 p.
28. Charter of the Association of Southeast Asian Nations [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/09/21069.pdf>.
29. Coclanis P. *Globalization in Southeast Asia* Peter A. Coclanis / P. Coclanis, T. Doshi. // *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. – 2000. – №5. – P. 49–64.
30. Framework Agreement on Comprehensive Economic Co-Operation Between ASEAN and the People's Republic of China Phnom Penh, 4 November 2002 [Электронный ресурс]. – 2021. – Режим доступа до ресурсу: <https://asean.org/framework-agreement-on-comprehensive-economic-co-operation-between-asean-and-the-peoples-republic-of-china-phnom-penh-4-november-2002-2/>.
31. Framework Agreement on Comprehensive Economic Cooperation Among the Governments of the Member Countries of the Association of Southeast Asian Nations and the Republic of Korea Kuala Lumpur, 13 December 2005 [Электронный ресурс]. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: <https://asean.org/annex-of-the-framework-agreement-on-comprehensive-economic-cooperation-among-the-governments-of-the-member-countries-of-the-association-of-southeast-asian-nations-and-the-republic-of-korea-kuala-lumpu/>.
32. Joint Statement on the Conclusion of the Negotiations for the ASEAN-Japan Comprehensive Economic Partnership Agreement [Электронный ресурс]. – 2007. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/asean/conference/joint0711.html>.
33. Haass R. *The Restoration Doctrine // American Interest*. – 2012. – Jan-Feb. – Vol. VII. – No 3. – P. 48-56.
34. Herring G. *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations since 1776*. / G. Herring – Oxford: Oxford University Press, 2011. – P. 580-594.

35. Ikenberry J. *International Relations Theory and the Asia-Pacific* / J. Ikenberry, M. Mastanduno., 2003. – 578 p.
36. Keohane R. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* (Princeton Classic Editions) / Robert O. Keohane. – Princeton: Princeton University Press, 1984. – 320 c.
37. Mearsheimer J. J. *The tragedy of great power politics*. New York: W.W. Norton & Company [Электронный ресурс] / J. J. Mearsheimer. – 2001. – Режим доступа до ресурсу: <https://samuelbhfauredotcom.files.wordpress.com/2015/10/s2-mearsheimer-2001.pdf>.
38. Moore T. G. *In Pursuit of Open Markets: U.S. Economic Strategy in the Asia-Pacific* [Электронный ресурс] / T. G. Moore. – 2001. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.semanticscholar.org/paper/In-Pursuit-of-Open-Markets%3A-U.S.-Economic-Strategy-Moore/dcd103f3af3725f2f0fc8f2b373f723c3b61e8b6>.
39. Parameswaran P. *Explaining US Strategic Partnerships in the Asia-Pacific Region: Origins, Developments and Prospects* [Электронный ресурс] / Prashanth Parameswaran – Режим доступа до ресурсу: https://www.viet-studies.com/kinhte/USPartnership_Sept14.pdf.
40. Rose G. *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy* [Электронный ресурс] / Gideon Rose // Cambridge University Press – Режим доступа до ресурсу: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/326196/mod_resource/content/1/Rose_Neoclassical%20realism%20and%20theories%20of%20foreign%20policy.pdf.
41. *Seoul Declaration, Seoul, Republic of Korea* [Электронный ресурс]. – 1996. – Режим доступа до ресурсу: <https://korea.mfa.gov.ua/en>.
42. Sutter R. *China's Rise: Implication for US Leadership in Asia*. East-West Center Washington. PolicyStudies. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.eastwestcenter.org/system/tdf/private/PS021.pdf?file=1&type=node&id=32113>

43. Thacker-Kumar L. Campbell R. US Foreign Policy in Asia Since 9/11: Temporary Aliances or Permanent Changes? / L. Thacker-Kumar. // International Social Science Review. – 2006. – P. 99-110.
44. Trans-Pacific Partnership (TPP) [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.investopedia.com/terms/t/transpacific-partnership-tpp.asp>.
45. Walker D. Trends in U.S. Military Spending [Электронный ресурс] / Dinah Walker. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.cfr.org/report/trends-us-military-spending>.
46. Waltz K. Theory of International Politics [Электронный ресурс] / Kenneth N. Waltz. – 1978. – Режим доступа до ресурсу: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_resource/content/0/Kenneth%20N.%20Waltz%20Theory%20of%20International%20Politics%20Addison%20Wesley%20series%20in%20political%20science%20%20%20%201979.pdf.
47. WTO Statistics Data. World Trade Organization [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts21_toc_e.htm.
48. World Bank Data. The World Bank [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://data.worldbank.org/>.